

SPAREBANKEN SØR

**Risiko- og kapitalstyring
(Pilar 3)**

31.12.2015

Innhold

1. INNLEDNING.....	4
2. KAPITALDEKNINGSREGELVERKET – BASEL 2	4
3. KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING	6
3.1. Oversikt over konsernet	6
3.1.1. Selskaper som er fullt konsolidert – oppkjøpsmetoden (datterselskaper) 1.000 kr	6
3.2. Begrensninger på overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom konsernselskaper	6
4. PILAR 1: MINIMUMSKRAV TIL ANSVARLIG KAPITAL	7
4.1. Kapitaldekning.....	7
4.2. Innfasingsplan for nye krav til bufferkapital.....	8
4.3. Uvektet kjernekapitalandel	8
5. PILAR 2: INTERN RISIKO- OG KAPITALVURDERINGSPROSESS	8
5.1. Prosess.....	8
5.2. Vurdering av risiko og kapitalbehov	10
5.3. Kapitalmål.....	10
6. RISIKO- OG KAPITALSTYRING.....	11
6.1. Elementer i risiko- og kapitalstyringen.....	11
6.1.1. Strategisk plan	11
6.1.2. Organisering	12
6.1.3. Risikostyring.....	13
6.1.4. Kapitalstyring.....	15
6.1.5. Risikoidentifisering	15
6.1.6. Risikoanalyse	15
6.1.7. Scenarioanalyser og stresstester	15
6.1.8. Rapportering.....	15
6.1.9. Gjennopprettingsplan.....	16
6.1.10. Compliance	16
6.2. Kredittrisiko	17
6.2.1. Definisjon.....	17
6.2.2. Vurdering av risiko.....	17
6.2.3. Styring og kontroll	17
6.2.4. Rammeverk.....	19
6.2.5. Engasjementsbeløp fordelt på type engasjement	22
6.2.6. Brutto utlån fordelt på geografiske områder	22
6.2.7. Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje	23
6.2.8. Samlet engasjementsbeløp fordelt etter gjenstående løpetid	23
6.2.9. Mislighold og nedskrivning.....	24
6.2.10. Bruk av sikkerheter.....	26
6.3. Motpartsrisiko	27
6.3.1. Styring og kontroll av motpartsrisiko	27
6.3.2. Deriverter – engasjementsbeløp i kapitaldekning.....	28
6.4. Markedsrisiko	28
6.4.1. Definisjon.....	28
6.4.2. Vurdering av risiko.....	28
6.4.3. Styring og kontroll	29
6.4.4. Aksjer	30
6.4.5. Renterisiko.....	30
6.4.6. Kredittspreadsrisiko	32
6.5. Operasjonell risiko.....	33
6.5.1. Definisjon.....	33
6.5.2. Vurdering av risiko.....	33
6.5.3. Styring og kontroll	33

6.6.	Likviditetsrisiko	34
6.6.1.	Definisjon.....	34
6.6.2.	Vurdering av risiko.....	35
6.6.3.	Styring og kontroll	35
6.7.	Forretningsrisiko.....	37
6.7.1.	Definisjon.....	37
6.7.2.	Vurdering av risiko.....	37
6.7.3.	Styring og kontroll	37
6.8.	Strategisk risiko	37
6.8.1.	Definisjon.....	37
6.8.2.	Vurdering av risiko.....	37
6.8.3.	Styring og kontroll	37
6.9.	Eierrisiko	38
6.9.1.	Definisjon.....	38
6.9.2.	Vurdering av risiko.....	38
6.9.3.	Styring og kontroll	38

1. INNLEDNING

Kapitalkravsforskriften stiller krav til offentliggjøring av informasjon om risikostyring og kapitalstyring. Dette dokumentet er utarbeidet for å oppfylle Sparebanken Sørs informasjonsplikt etter dette regelverket. Dokumentet vil oppdateres årlig og publiseres samtidig med bankens årsrapport. Oppdatert informasjon om kapitalkrav og ansvarlig kapital oppdateres kvartalsvis og offentliggjøres i form av note til bankens kvartalsregnskap.

For supplerende informasjon om konsernets finansielle stilling og utvikling, herunder oppdatert informasjon om kapitalkrav og ansvarlig kapital, vises det til års- og kvartalsrapporter som offentliggjøres på bankens hjemmesider: www.sor.no under Investorinformasjon.

Alle beløp er pr. 31.12.2015 og angitt i mill. NOK, med mindre noe annet er spesifisert.

2. KAPITALDEKNINGSREGELVERKET – BASEL 2

Da kapitaldekningsregelverket Basel 2 ble innført i Norge 1. januar 2007, var intensjonene med regelverket å få et større samsvar mellom risiko og kapitalkrav for finansinstitusjonene. I forhold til tidligere regelverk om minstekrav til kapitaldekning, var Basel 2 mer omfattende ettersom grunnlaget for kapitalberegning inkluderte både kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.

Kapitaldekningsregelverkets bestemmelser fremgår av Finansieringsvirksomhetsloven §§2-9, 2-9a, 2-9b, 2-9c og 2-9d (til 31.12.2015 da den erstattes av ny lov om finansforetak), samt Kapitalkravsforskriften, Beregningsforskriften og Konsolideringsforskriften.

Basel 2 består av tre pilarer:

Pilar 1 – Minimumskrav til ansvarlig kapital

Pilar 2 – Vurdering av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging

Pilar 3 – Offentliggjøring av informasjon

Pilar 1 omfatter det regulatoriske minimumskravet til kapitaldekning. Det samlede beregningsgrunnlaget er summen av beregningsgrunnlagene for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.

I henhold til regelverket kan den enkelte bank velge ulike metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget, men noen av metodene krever forhåndsgodkjennelse fra Finanstilsynet. Følgende metoder kan benyttes for å komme frem til beregningsgrunnlaget:

Kredittrisiko	Markedsrisiko	Operasjonell risiko
Standardmetoden	Standardmetoden	Basismetoden
Grunnleggende IRB 1)	Value-at-Risk (VaR) 1)	Sjablongmetoden
Avansert IRB 1)		AMA-metoden 1)

- 1) Det kreves forhåndsgodkjennelse fra Finanstilsynet for å kunne benytte de interne metodene IRB, VaR og AMA-metode av den enkelte bank, og innebærer at kapitalkravet beregnes med utgangspunkt i interne modeller for den enkelte risikoform.

Sparebanken Sør benytter følgende metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget:

Kredittrisiko: Standardmetoden
Markedsrisiko: Standardmetoden
Operasjonell risiko: Basismetoden

Gjennom forventede endringer i regelverket hvor standard-regelverket blir mer risikosensitivt, samtidig som praktisering av IRB-regelverket blir likere over landegrensene, har Sparebanken Sør vurdert at det på nåværende tidspunkt ikke er formålstjenlig å søke om godkjenning fra Finanstilsynet til å benytte interne beregningsmodeller for kredittrisiko (IRB). Som «standard-bank» vil Sparebanken Sør dermed ha et noe høyere beregningsgrunnlag i kapitaldekningsberegningen i forhold til sammenlignbare IRB-banker.

Lovens minimumskrav til ansvarlig kapital tilsvarer i utgangspunktet 8 % av samlet beregningsgrunnlag. Dvs at

$$\frac{\text{Kjernekapital + Tilleggskapital}}{\text{Kredittrisiko + Markedsrisiko + Operasjonell risiko}} \geq 8 \%$$

I tillegg må banken holde kapital for å oppfylle forskriftsmessige krav til bufferkapital. Samlet ansvarlig kapital er summen av kjernekapital og tilleggskapital. Beregningsgrunnlag, kapitalkrav og ansvarlig kapital er beskrevet og spesifisert i kapittel 4.

I henhold til pilar 2 av regelverket skal institusjonen ha en prosess for å vurdere det samlede kapitalbehov i forhold til sin risikoprofil, og banken skal ha en strategi for å vedlikeholde sitt kapitalnivå. ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process) omfatter en vurdering av all risiko banken er eksponert for, og går utover de risikoformer som inngår i pilar 1. Likviditets- og finansieringsrisiko (ILAAP) vil utgjøre en viktig del av den samlede risikovurderingen.

Pilar 2 gir også retningslinjer for myndighetenes vurderingsprosess. Finanstilsynet skal overvåke og evaluere institusjonens prosess under pilar 2, og tilsynsmyndighetene skal gjennomføre tiltak dersom de ikke anser denne prosessen for å være tilfredsstillende. Sparebanken Sørs prosess for vurdering av risikoprofil og kapitalbehov er beskrevet i dokumentets kapittel 5.2.

Pilar 3 omfatter kravene til offentliggjøring av informasjon, og gjennom minimumskravene i pilar 1 og den tilsynsmessige oppfølging i pilar 2, skal pilar 3 bidra til økt markedsdisiplin. Kravene til offentliggjøring av informasjon skal gjøre det mulig for markedet å vurdere bankens risikoprofil og kapitalisering, så vel som styring og kontroll. Offentliggjøring av informasjon skjer på internett.

CRD IV - innføring i Norge

Nytt EU-regelverk for kredittinstitusjoner og verdipapirforetak ble fastsatt 27. juni 2013. Regelverket, omtalt som «CRD IV» (Capital Requirement Directive IV), er gjeldende i EU fra 1. januar 2014. CRD IV er i hovedsak basert på Baselkomitèens kapital- og likviditetsstandarder («Basel III»). I tillegg til skjerpede minstekrav til ansvarlig kapital innebærer det nye regelverket at institusjonene må ha kapitalbuffer utover minstekravene.

CRD IV er EØS-relevante rettsakter, men er foreløpig ikke tatt inn i norsk regelverk gjennom EØS-avtalen. Deler av regelverket er imidlertid implementert gjennom endringer i finansieringsvirksomhetsloven og verdipapirhandelloven i 2013 som innebærer at kapital- og bufferkravene i CRD IV ble gjort gjeldende i Norge fra 1. juli 2013 (se kapittel 4.2 for nærmere informasjon). Tilhørende forskriftsendringer ble vedtatt 22. august 2014 og er gjort gjeldende fra 30. september 2014. Ny finansforetakslov som erstatter finansieringsvirksomhetsloven ble vedtatt 7. april 2015 og trådte i kraft 1. januar 2016.

Finansdepartementet fastsatte 25. november 2015 forskrift om endring av CRR/CRD IV-forskriften med regler om et krav til likviditetsreserve (LCR). Forskriften trådte i kraft 31. desember 2015. Foretakene kan innfase kravet til likviditetsreserve med 70 prosent fra og

med 31. desember 2015, 80 prosent fra og med 31. desember 2016 og 100 prosent fra og med 31. desember 2017. Systemviktige finansinstitusjoner skal oppfylle likviditetsreservekravet med 100 prosent fra 31. desember 2015.

Finansdepartementet har bedt Finanstilsynet utarbeide forslag til forskriftsregler om uvektet kjernekapitalandel, herunder definisjoner av teller og nevner i kapitalbrøken, samt hvilket nivå som kan være hensiktsmessig å legge seg på for norske banker gitt at et uvektet kapitalkrav innføres uten at det erstatter andre kapitalkrav (se kapittel 4.3 for nærmere informasjon). Finanstilsynet har frist til utgangen av mars 2016.

EUs krisehåndteringsdirektiv (direktiv 2014/59/EU/ «BRRD») omfatter krav om at bankene skal utarbeide gjenopprettingsplaner for å håndtere finansielt stressede situasjoner. Direktivet trådte i kraft i EU i 2015. Det foreligger ennå ikke et norsk regelverk som implementerer kravene i Krisehåndteringsdirektivet.

Finanstilsynet anmodet i november 2014 Sparebanken Sør om å levere en gjenopprettingsplan innen utgangen av 2015. Innholdskrav til gjenopprettingsplanen følger av direktivet, og den europeiske tilsynsmyndigheten (EBA) har utarbeidet detaljerte retningslinjer og krav relatert til slike planer. Gjenopprettingsplanen for Sparebanken Sør er utarbeidet etter de regulatoriske krav som følger av Krisehåndteringsdirektivet med tilhørende tekniske standarder fra EBA (se kapittel 6.1.9 for nærmere informasjon).

3. KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING

3.1. Oversikt over konsernet

Konsernet Sparebanken Sør består, i tillegg til morselskapet Sparebanken Sør, av følgende selskaper:

3.1.1. Selskaper som er fullt konsolidert – oppkjøpsmetoden (datterselskaper) 1.000 kr

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	Andel av stemmerett	Antall aksjer eid av morbank	Bokført verdi i morbank
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	100 %	100.000	1.245.695
Sørmegleren Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	91 %	129.015	6.983
Rettighetskompaniet AS	Forvaltning navnerettigheter	Arendal	100 %	100 %	500	2.660
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100 %	30	2.935
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100 %	100	-
Bankbygg AS	Eiendomsforvaltning	Bygland	51 %	51 %	51	191
Berglyhallen AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100 %	100.000	100
Sum						1.258.564

3.2. Begrensninger på overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom konsernselskaper

Det er ingen avtalemessige, privatrettslige eller andre faktiske begrensninger på overføring av kapital mellom selskapene.

For øvrig reguleres adgangen til overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom selskapene i konsernet av den til enhver tid gjeldende lovgivning for bransjen.

4. PILAR 1: MINIMUMSKRAV TIL ANSVARLIG KAPITAL

4.1. Kapitaldekning

Mill. kroner	KONSERN	Sparebanken	Sparebanken
		Sør	Sør Boligkreditt
		MORBANK	AS
	31.12.2015	31.12.2015	31.12.2015
Egenkapitalbevis (aksjekapital SSBK AS)	474	474	525
Overkursfond	175	175	500
Grunnfondskapital	5.705	5.705	
Gavefond	16	16	
Utjevningsfond	248	248	
Annen egenkapital	1.135	373	978
- Fradrag for utbytte som inngår i annen egenkapital	-43	-43	
- Fradrag for immatrielle eiendeler og utsatt skattefordel	-10	-10	
Sum ren kjernekapital	7.700	6.938	2.003
Hybridkapital	510	510	
- Fradrag for immatrielle eiendeler og utsatt skattefordel		0	
Sum kjernekapital	8.210	7.448	2.003
Tilleggskapital utover kjernekapital:			
Ansvarlig lånekapital	1.200	1.200	
Sum tilleggskapital	1.200	1.200	0
- Fradrag i tilleggskapitalen	-22	-22	
Netto ansvarlig kapital	9.388	8.626	2.003
Minimumskrav ansvarlig kapital Basel II beregnet etter standardmetoden:			
Engasjement med lokale og regionale myndigheter	7	7	
Engasjement med institusjoner	40	66	5
Engasjement med foretak	251	251	
Engasjement med massemarked	519	596	25
Engasjement med pantessikkerhet i eiendom	3.515	2.758	758
Engasjement som er forfalt	72	71	
Engasjement som er høyrisiko	0	0	
Engasjement i obligasjoner med fortrinnsrett	62	237	
Engasjement i egenkapitalposisjoner	36	137	
Engasjement øvrig	51	51	0
Kapitalkrav for kreditt- og motpartsrisiko	4.553	4.174	788
Kapitalkrav for posisjons-, valuta- og varerisiko	4	4	0
Kapitalkrav for operasjonell risiko	252	196	55
CVA tillegg	47	29	18
Fradrag i kapitalkravet	0	0	0
Sum minimumskrav til ansvarlig kapital	4.856	4.404	861
Risikovektet balanse (beregningsgrunnlag)	60.704	55.048	10.768
Ren kjernekapitaldekning i %	12,68 %	12,60 %	18,60 %
Kjernekapitaldekning i %	13,52 %	13,53 %	18,60 %
Kapitaldekning i %	15,47 %	15,67 %	18,60 %

4.2. Innfasingsplan for nye krav til bufferkapital

	01.07.2013	01.07.2014	01.07.2015	01.07.2016
Minumumskrav	4,50 %	4,50 %	4,50 %	4,50 %
Bevaringsbuffer	2,50 %	2,50 %	2,50 %	2,50 %
Systemrisikobuffer	2,00 %	3,00 %	3,00 %	3,00 %
Motsyklisk kapitalbuffer			1,00 %	1,50 %
Buffer for systemviktige banker *)				
Sum minstekrav til ren kjernekapital	9,00 %	10,00 %	11,00 %	11,50 %
Hybridkapital	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %
Sum minstekrav til kjernekapital	10,50 %	11,50 %	12,50 %	13,00 %
Tilleggskapital	2,00 %	2,00 %	2,00 %	2,00 %
Sum kapitalkrav	12,50 %	13,50 %	14,50 %	15,00 %

*) systemviktige banker har ett tillegg på 1,00 % fra 01.07.2015 og 2,00 % fra 01.07.2016.

4.3. Uvektet kjernekapitalandel

CRD IV introduserer uvektet kjernekapitalandel («Leverage Ratio») som ny soliditetsindikator og supplement til de risikovektede minstekravene. Kravet til uvektet kjernekapitalandel er ikke endelig utformet, men det er foreslått at kjernekapitalen skal utgjøre en gitt prosentsats av et eksponeringsmål som omfatter eiendelsposter og ikke-balansførte poster.

Etter fortalen til forordningen (CRR) skal uvektet kjernekapitalandel rapporteres og inngå som en del av vurderingen av samlet kapitalbehov under pilar 2 før et minstekrav i pilar 1 introduseres i 2018. Tallene i tabellen nedenfor er angitt i 1000.

	Sparebanken Sør	Sparebankens Sør	Konsolidert
	Morbank	Boligkreditt AS	
Derivater: Reinvesteringskostnader	1.761.597	248.248	2.009.845
Derivater: Fremtidig eksponering ved bruk av markedsverdimetoden	154.133	12.750	166.883
Ubenyttede kredittfasiliteter som uten betingelser på et hvilket som helst tidspunkt kan sies opp uten varsel	4.014.050	2	374.544
Handelsrelaterte poster utenom balansen med lav/middels risiko	6.093.036	2.249	6.095.573
Handelsrelaterte poster utenom balansen med middels risiko og poster utenom balansen relatert til offentlig støttet eksportfinansiering	5.805.256	2.931.570	8.736.826
Øvrige poster utenom balansen	21.931.622		10.122
Øvrige eiendeler	77.736.780	25.683.722	100.264.197
Kapital og regulatoriske justeringer			
Kjernekapital	7.447.845	2.003.085	8.209.853
Kjernekapital inklusive kjernekapital omfattet av overgangsregler	7.447.845	2.003.085	8.209.853
Uvektet kjernekapitalandel			
Uvektet kjernekapitalandel (Kapital som kvalifiserer som kjernekapital)	6,34 %	6,94 %	6,98 %
Uvektet kjernekapitalandel (Inkludert kjernekapital omfattet av overgangsregler)	6,34 %	6,94 %	6,98 %

5. PILAR 2: INTERN RISIKO- OG KAPITALVURDERINGSPROSESS

5.1. Prosess

Styret har ansvar for ICAAP prosessen i banken. Det er styrets ansvar å beslutte og ta stilling til bankens risikotoleranse, kapitalbehov og kapitalplan. Styret skal også godkjenne metodevalg og resultater. Formålet med ICAAP prosessen er å gjennomføre en kvantitativ og kvalitativ vurdering av konsernets risikoer, samt å fastsette konsernets risikoappetitt og kapitalisering.

Styret har integrert ICAAP som en del av de strategiske og forretningsmessige prosessene i banken. Dette innebærer blant annet at ICAAP er et viktig beslutningsgrunnlag knyttet til blant annet:

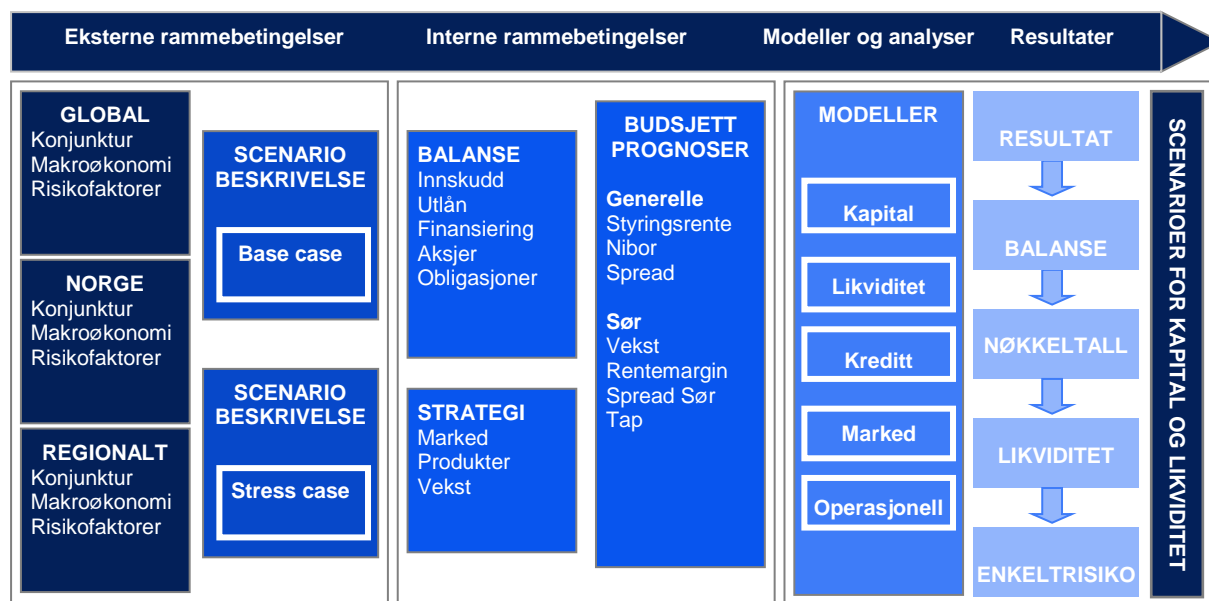
- Strategiplan

- Årlige prognoser og investeringsbehov
- Risikovurderinger knyttet til marked og produkter
- Overordnet risiko- og kapitalplanlegging.

Konsernets prosesser knyttet til kapitalvurdering (ICAAP) er basert på kvantifisering av risiko og kapitalbehov for de vesentlige risikoområdene.

Kvantitative analyser av risikoer suppleres med kvalitative vurderinger.

Sentralt i vurdering av konsernets langsiktige kapitalbehov og kapitalbuffer er scenarioanalyser av forventet økonomisk utvikling og stresstesting.

Figur: Modell for scenarioanalyser og stresstesting

Utgangspunktet for risiko- og kapitalvurdering er mål og ambisjoner fastsatt i konsernets strategiplan og øvrige styringsdokumenter.

Risikoer identifiseres og analyseres, og kapitalbehov fastsettes for den enkelte risiko.

Med utgangspunkt i globale, nasjonale og regionale økonomiske utviklingstrekk utarbeides det scenarioer for fremtidig økonomisk utvikling. Det utarbeides scenarioer for forventet utvikling (Base case) og Stress case. Stress case skal representere en alvorlig, men realistisk nedgangskonjunktur.

Scenarioene beregner effektene på resultat, balanse, kapital, enkeltrisikoen, likviditet samt ulike nøkkeltall. ICAAP skal være fremadskuende. Banken har derfor lagt til grunn en 4 års periode i scenarioanalysene, hvor bunnen av nedgangskonjunkturen i et Stress case er i år 3. Det gjennomføres sensitivitetsanalyser og revers stresstesting.

Analyse av enkeltrisikoen vil, sammen med scenarioanalysene og andre vurderinger, danne grunnlag for hvilken kapital og kapitalbuffer konsernet bør ha.

Likviditets- og finansieringsrisiko vil utgjøre en viktig del av den samlede risikovurderingen. Dette er kjent som ILAAP. Sentralt er likviditetsbehov på kort og mellomlang sikt samt resultater av gjennomførte stresstester. Informasjon om størrelse, sammensetning og kvalitet på bankens likviditetsbuffer vil fremkomme, samt utvikling i kvantitative måleparametre som «Liquidity Coverage Ratio» LCR.

ICAAP/ILAAP gjennomføres en gang i året. Ved vesentlige endringer i eksterne eller interne rammebetingelser og forutsetninger, metoder eller andre forhold som vil påvirke kapitaldekningen, vil ICAAP/ILAAP revideres og oppdateres.

5.2. Vurdering av risiko og kapitalbehov

Tabellen under viser hvilke risikoer som inngår i konsernets ICAAP, og hvilke metoder som benyttes for beregning av risiko og kapital.

Risikotype	Risikokategorier	Beregningsmetode
Kredittrisiko	Pilar 1	Standardmetoden
	Pilar 2 (Risiko utover standard)	Egne vurderinger / beregninger
	Konsentrasjonsrisiko	Geografi - Egne vurderinger/beregninger Bransje – Banco De Espania Store engasjement – Banco De Espania
	Restrisiko	Egne vurderinger / beregninger
Markedsrisiko	Pilar 1 (Aksjer, renter og valuta)	Standardmetoden
	Pilar 2 (Risiko utover Standard)	Egne vurderinger / beregninger
Operasjonell risiko	Pilar 1 (Ekstern, personell, rutiner)	Basismetoden
	Pilar 2 (risiko utover Basis)	Egne vurderinger / beregninger
Likviditetsrisiko	Finansieringskostnad	Egne vurderinger / beregninger
Forretningsrisiko	Uventet svikt i inntekt/kostnad	Modell basert på value at risk/benchmarking
Strategisk risiko	Manglende/feil satsninger	Egne vurderinger / beregninger
Eierrisiko	Aksjer	Egne vurderinger / beregninger
	Eiendommer	Egne vurderinger / beregninger
Annen risiko		

Tabell: Metoder for beregning av kapital

Med bakgrunn i kvalitative vurderinger samt modeller og metoder skissert over, identifiseres og beregnes risiko og kapitalbehov for de ulike risikoer som inngår i ICAAP (Pilar 1 og Pilar 2 risikoer).

5.3. Kapitalmål

Resultater fra ICAAP prosessen gir føringer for risikoappetitt, kapitalbehov og de risikostrategier som vedtas av styret. Gjennom ICAAP prosessen verifiseres det at:

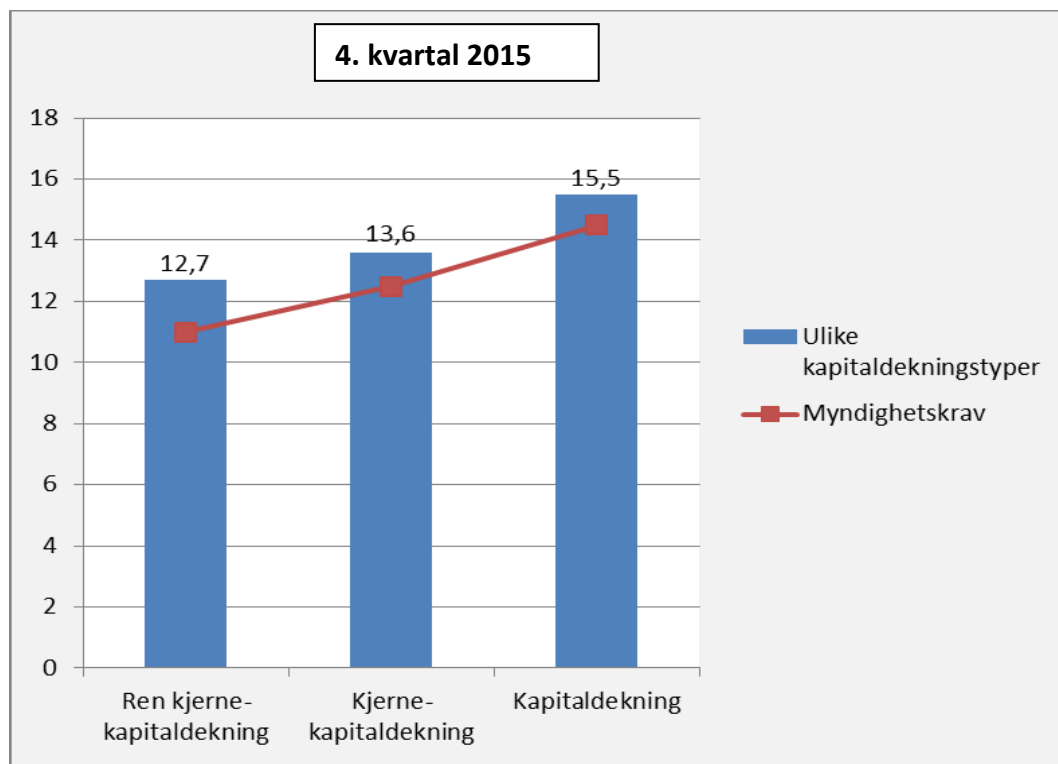
- Konsernet har tilstrekkelig kapital til å ivareta regulatoriske krav og interne styringsmål til kapitaldekning og kapitalbuffer.
- Konsernet i bunn av en alvorlig, men realistisk nedgangskonjunktur har en kapitaldekning som ligger over det regulatoriske minstekravet og de interne styringsmål, og at det med stor grad av sannsynlighet kan gjennomføres tiltak for å bringe kapitaldekningen tilbake til styringsmålet.
- Konsernet har tilstrekkelige kapital og kapitalbuffer til å gjennomføre planer og strategiske tiltak uten at soliditetsmålet er truet.

Konsernet har en ren kjernekapitaldekning på 12,7 %, kjernekapitaldekning på 13,6 % og ansvarlig kapitaldekning på 15,5 % pr. 31.12.2015. Dette er godt over gjeldende myndighetskrav.

Finanstilsynet har uttrykt forventning om at banken skal ha en ren kjernekapitaldekning på 14,5 prosent innen utgangen av 2016. Banken vil styrke ren kjernekapitaldekning gjennom fortsatt forbedring av resultat fra ordinær drift, redusert vekst i risikovektet balanse og emisjon av eierandelskapital på 600 mill. kroner i begynnelsen av 2016.

Fortrinnrettsemisjonen er garantert fulltegnet gjennom en kombinasjon av et garantisyndikat og forhåndstegninger fra større eksisterende egenkapitalbevisiere i banken.

Banken har som målsetting å være solid kapitalisert til enhver tid. Bankens rene kjernekapitaldekning skal oppfylle myndighetspålagte minstekrav og være på nivå med sammenlignbare banker.

Figur: Ren kjernekapitaldekning, kjernekapitaldekning og kapitaldekning(ansvarlig kapital) pr 4. kvartal 2015. Myndighetskrav for de ulike kapitaldekningstypene oppfylles med god margin.

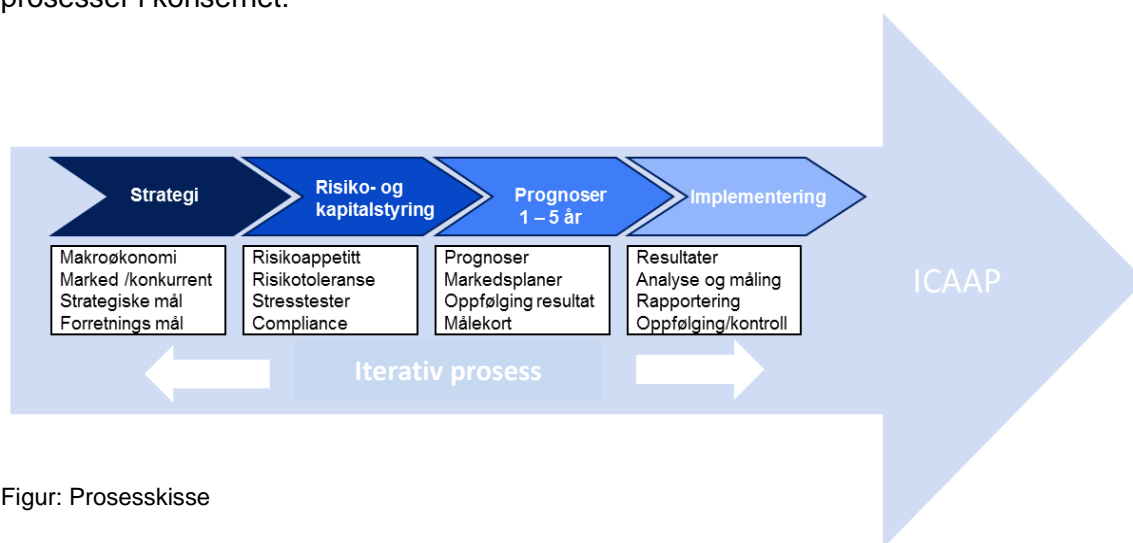
6. RISIKO- OG KAPITALSTYRING

6.1. Elementer i risiko- og kapitalstyringen

6.1.1. Strategisk plan

Risiko- og kapitalstyringen skal støtte opp under bankens strategiske mål og ambisjoner. Av strategiplanen fremgår konsernets langsiktige mål til utvikling, vekst, soliditet, lønnsomhet og risikoprofil.

Risiko- og kapitalstyringen skal være en helhetlig prosess, godt integrert med øvrige prosesser i konsernet:

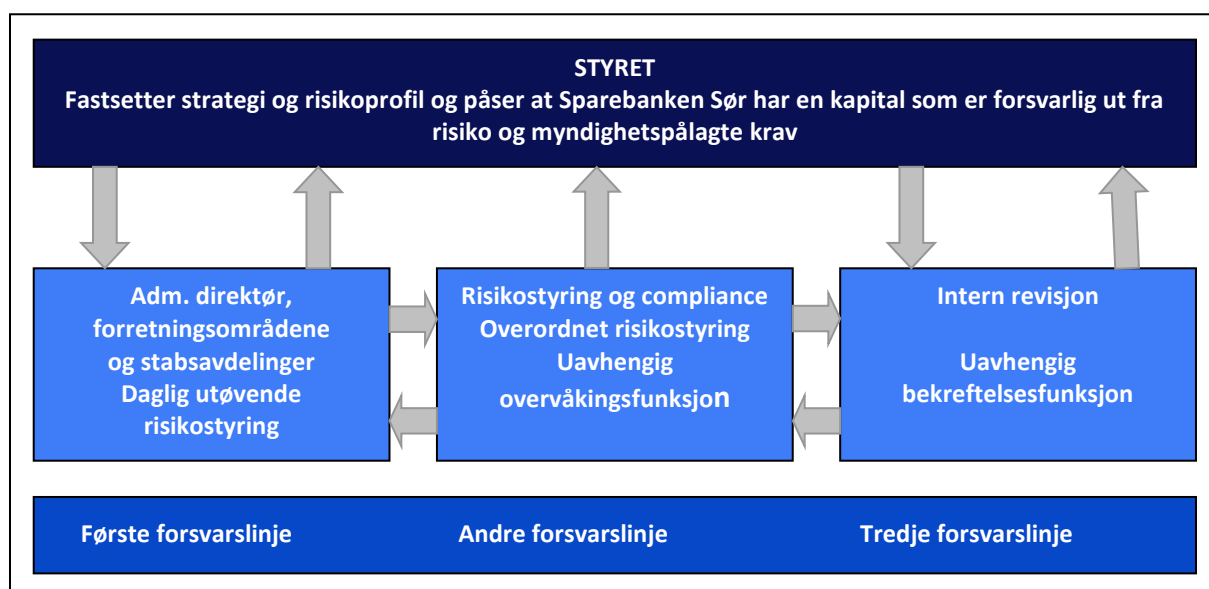
Figur: Prosesskisse

6.1.2. Organisering

Et viktig element i risiko- og kapitalstyringen er organisasjonskulturen. Organisasjonskulturen påvirker de ansattes kunnskap, holdning og evne til å håndtere risiko. En mangelfull organisasjonskultur kan ikke kompenseres med andre kontroll- og styringstiltak.

Risikostyringen i Sparebanken Sør er delt i følgende funksjoner:

- En utøvende funksjon som har det daglige ansvaret for risikostyring (linje og stab)
- En uavhengig overvåkingsfunksjon (Risikostyring)
- En uavhengig bekreftelsesfunksjon (Intern revisjon)

Figur: Styringsmodell risiko- og kapitalstyring

Styringsmodellen skal sikre uavhengighet i beslutning, rapportering, ansvar og roller i den daglige risikostyringen.

Styret har det overordnede ansvar for bankens totale risikostyring, og skal påse at banken har hensiktsmessige systemer for risikostyring og internkontroll. Styret fastsetter risikostrategier, risikoprofil og risikotoleranse, og risikoprofilen operasjonaliseres gjennom rammeverket for risikostyring, herunder fastsettelse av fullmakter.

Styret fastsetter også strategi og retningslinjer for nivå, sammensetning og fordeling av egenkapital, og godkjenner prosessen for å sikre tilstrekkelig egenkapitalnivå til enhver tid (ICAAP).

Styret har oppnevnt et risikoutvalg som underutvalg av styret med formål å foreta mer grundige vurderinger av avtalte saksområder, herunder å styrke arbeidet med finansiell rapportering og internkontroll. Risikoutvalget skal overvåke den samlede risiko og vurdere om konsernets styrings- og kontrollordninger er tilpasset risikonivået og omfanget av virksomheten.

Administrerende direktør og øvrig konsernledelse har ansvaret for å implementere risikostyring og internkontroll. Administrerende direktør har delegert oppgaver i henhold til det formelle ansvar for intern kontroll og risikostyring. Ansvar for gjennomføring av den årlige vurderingen av risikosituasjonen og kapitalbehovet er delegert til divisjon Risikostyring. Denne analysen skal være samordnet og integrert med øvrig planleggings- og strategiarbeid i banken. Det er videre delegert kontrolloppgaver til de enkelte linjeansvarlige innen rammene for vedtatte prinsipper, instruksjoner og fullmakter.

Forretningsområdene og stabsavdelingene har ansvaret for den daglige risikostyringen innenfor eget forretningsområde og skal påse at organisasjonen følger de prosesser, retningslinjer og rutiner som er fastsatt av banken. Videre er forretningsområdene ansvarlige for å følge opp at risikoeksponeringen ligger innenfor de rammer, mål og retningslinjer som er fastsatt av styret.

Risikostyring er direkte underlagt administrerende direktør. Risikostyring dekker hele konsernet og utfører ikke aktiviteter som det er intensjon om at kontrollfunksjonen skal overvåke. Avdelingen skal identifisere, måle og vurdere bankens totalrisiko, samt ha overordnet ansvar for compliance. Risikostyring har ansvar for jevnlig rapportering til konsernledelsen og styret av bankens totale risikoeksponering.

Internrevisjonen er en overvåkingsfunksjon som uavhengig av administrasjonen for øvrig, foretar risikovurderinger, kontroller og undersøkelser av bankens internkontroll og styringsprosesser for å vurdere om internkontrollsystemer er tilfredsstillende og påse at portefølje og rapporteringssystemer fungerer etter forutsetningene.

6.1.3. Risikostyring

Risikostyringen skal støtte opp under Sparebanken Sørs strategiske mål. Det er fastsatt rammeverk for risikoappetitt, risikorammer og risikotoleranse for de enkelte risikotypene. Det er etablert systemer for måling, styring og kontroll av risiko. Både samlet risikonivå og de ulike risikokategorier skal følges tett opp for å sikre at konsernet utvikler seg i tråd med vedtatt risikoprofil og strategier.

Risikostyringen skal sikre at risikoeksponeringen til enhver tid er kjent, og bidra til at Sparebanken Sør når sine strategiske mål for finansiell stabilitet og lønnsomhet. Konsernets risikoeksponering skal tilpasses organisasjonens kapital, vekstambisjoner, kompetanse og markedsmessige muligheter samt krav og retningslinjer fra myndighetene.

Sentrale elementer i konsernets risikostyring:

- Definere og kvantifisere konsernets risiko
- Etablere rammeverk og retningslinjer for konsernets risikotaking

- Fastsette risikostrategier, risikoappetitt med hensiktsmessige risikomål og risikotoleranse
- Skape en god balanse mellom forretningsmessige mål og risiko
- Riktig allokering av konsernets kapital ut fra strategiske og lønnsomhetsmessige betraktninger
- Risikostrategier med hensiktsmessige styringsmål
- Gode systemer og rutiner for identifisering, måling, analyse av risiko
- Gode systemer og rutiner for styring, oppfølging, rapportering og kontroll av risiko

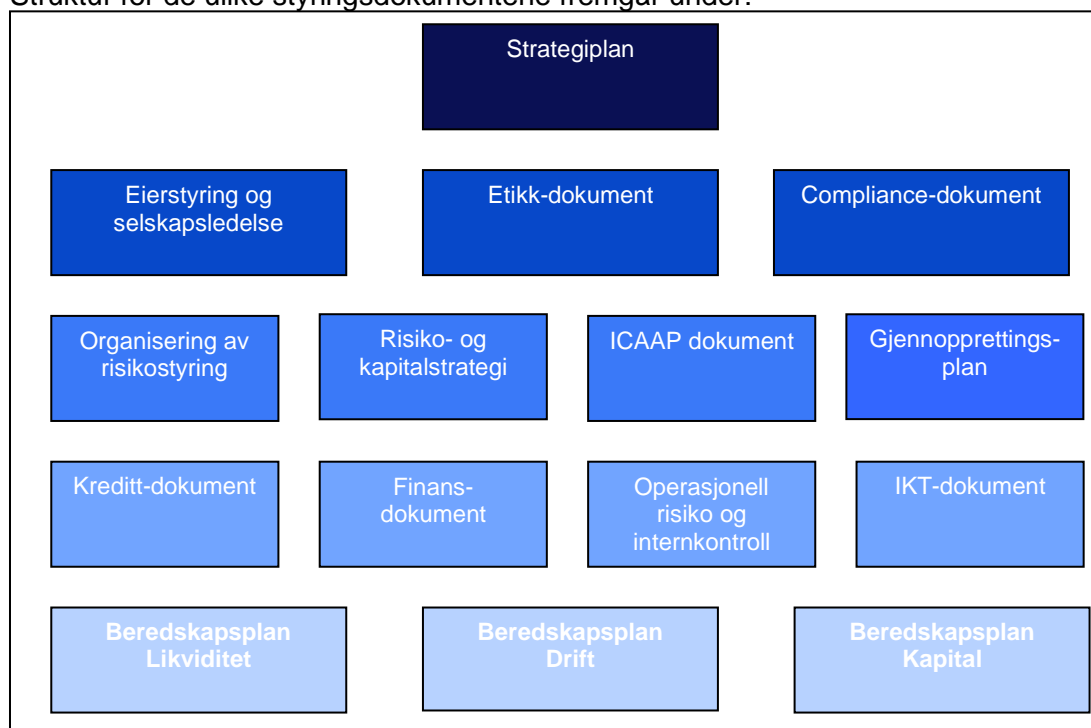
En bedriftskultur preget av god kompetanse, som forstår, kontrollerer og følger opp risiko og kvalitet, skal sammen med strategier, rutiner og retningslinjer, sikre at bankens virksomhet på alle plan skjer på en betryggende måte med hensyn til kvalitet, habilitet og objektivitet. Ethiske retningslinjer er viktige forutsetninger for at konsernet skal nå sine langsiktige mål.

Risikostyringen skal sikre:

- En risikoprofil som ligger på nivå med sammenlignbare banker, men som også er tilpasset bankens risikokapasitet og risikoappetitt
- En risikotaking som er fundamentert på lønnsomhet og avkastning
- En risikoprofil som gjør at ingen enkeltrisiko skal true Sparebanken Sørs selvstendighet
- At krav fra myndigheter oppfylles
- En risikoprofil som ikke skader konsernets omdømme og renommé

Risiko er konkretisert med kvalitative og kvantitative risikorammer for risiko og kapital.

Struktur for de ulike styringsdokumentene fremgår under:

Figur: Struktur styringsdokumenter

For å sikre at de ulike styringsdokumentene er i overensstemmelse med konsernets målsettinger, skal styringsdokumentene revideres og vedlikeholdes jevnlig, og normalt foretas en revisjon av dokumentene i løpet av en 12 måneders periode med beslutning av relevant instans.

6.1.4. Kapitalstyring

Sparebanken Sør skal være godt kapitalisert – slik at man har et godt fundament for utvikling og vekst i høykonjunkturer og samtidig har robusthet for å kunne møte lavkonjunkturer.

Kapitalstyringen skal sikre at:

- Interne mål og regulatoriske krav til kapital blir ivaretatt
- Markedsmessige muligheter og ambisjoner blir ivaretatt
- Mål til rating innfris
- Krav fra nasjonalt og internasjonalt finansmarked ivaretas
- Konkurransedyktig avkastning

Sparebanken Sør har som målsetting å være solid kapitalisert til enhver tid. Bankens rene kjernekapitaldekning skal oppfylle myndighetspålagte minstekrav og være på nivå med sammenlignbare banker. Konsernet skal ha en kapitaldekning og kapitalbuffer for å kunne ivareta ambisjoner til vekst og samtidig kunne håndtere en alvorlig nedgangskonjunktur.

6.1.5. Risikoidentifisering

Identifisering av risiko skal være en fremoverskuende prosess integrert i bankens strategiarbeid, forretnings- og økonomistyringsprosesser. Prosessen dekker alle vesentlige risikoer i konsernet. I tillegg til løpende oppfølging gjennom året, gjennomføres en grundig analyse av de ulike risikokategorier minimum en gang i året.

6.1.6. Risikoanalyse

Det gjennomføres en analyse av de risikoer som er identifisert mht risikoens karakter og risikodrivere. Risikoene skal kvantifiseres i sannsynlighet, konsekvens og forventet tap. Risikoanalysen skal sikre at det foretas en kvalifisert og strukturert vurdering av behov for kontrolltiltak eller tiltak for å redusere risikoen. Det gjennomføres løpende kontrolltiltak som dokumenteres og rapporteres.

6.1.7. Scenarioanalyser og stresstester

Konsernet gjennomfører scenarioanalyser (forventet økonomisk utvikling) og stresstester (økonomisk utvikling i en alvorlig, men realistisk nedgangskonjunktur) for likviditet, kapital og enkeltrisikoer. Scenarioanalysene er basert på konsernets strategiske mål og langtidsprognoser for forventet utvikling. Stresstester er viktige for å forstå hvordan de ulike risikoer og porteføljer påvirkes av endringer i makroøkonomiske forhold og endringer i interne forutsetninger, herunder hvordan negative hendelser kan påvirke konsernets inntjening, balansestruktur, kapitaldekning og likviditetsbuffer.

6.1.8. Rapportering

Rammer for risiko- og kapitalstyringen er fastlagt i ulike styringsdokumenter og blir fulgt opp gjennom faste rapporter. Dette sikrer en løpende oppfølging av styringsmål, enkeltrisikoer og konsernets samlede risiko.

Rapporttype	Frekvens revidering	Ansvarlig	Konsern-ledelsen	Risiko-utvalg	Styret
Risiko- og kapitalstrategi	Årlig	Risikostyring	X	X	X
ICAAP	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Risikorapport	Kvartal	Risikostyring	X	X	X
Pilar 3	Årlig	Risikostyring	X		
Lederbekreftelser av	Halvårlig	Risikostyring	X		

internkontroll					
Årsrapport internkontroll og operasjonell risiko	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Compliancerapporter	Kvartalsvis	Risikostyring	X		
Årsrapport Compliance	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Valideringsrapport scoremodeller	Årlig	Risikostyring	X		
Gjenoppsettplan	Årlig	Risikostyring	X	X	X

Tabell: Rapportering

6.1.9. Gjenoppsettplan

Formålet med Gjenoppsettplanen er at Sparebanken Sør skal kunne gjenoppsettes fra en svært alvorlig finansiell krise uten ekstraordinær hjelp fra myndighetene. Planen skal være en integrert del av konsernets rammeverk for risiko- og kapitalstyring, og vil tre i kraft ved brudd på forhåndsdefinerte indikatorer. Planen omfatter dermed identifikasjon av relevante indikatorer for å sikre tidlig nok inngripen og tilstrekkelig effektive tiltak for å gjenopprette bankens finansielle posisjon etter en kraftig finansiell krise. Dersom det etter en alvorlig krise ikke er mulig med gjenoppsett, inntreer en avviklingsfase.

Tilsynsmyndighetene har etter direktivet ansvar for å utarbeide planer for eventuell avvikling i en slik situasjon.

Gjenoppsettplanen er integrert i Sparebanken Sør sitt system for styring og kontroll, og indikatornivåer er tilpasset bankens rammeverk for risikoapetitt. Kalibreringen av sentrale indikatorverdier bygger blant annet på vurderinger og konklusjoner fra bankens ICAAP-prosess. Rapportering på valgte indikatorer er inkludert i ordinær risikorapportering.

Hvis banken når predefinerte nivåer (utløserverdier) på de definerte beredskapsindikatorer, skal Beredskapsgruppen, som er bankens Konserndireksjon, sammenkalles. Etter at relevante gjenoppsetttiltak har blitt iverksatt og vurdert som effektive, kan Beredskapsgruppen beslutte at Gjenoppsettplanen skal avvikles og at organisasjonen skal tilbakeføres til en normalsituasjon.

Banken har utarbeidet tre ulike typer stressscenarier hvor kapital- og/eller likviditetssituasjon er truet, og hvor Gjenoppsettplanen iverksettes:

- Et gradvis markedsgenerelt scenario knyttet til økonomisk nedgangskonjunktur for å teste bankens utholdenhet.
- Et plutselig markedsgenerelt likviditetsstress-scenario for å teste bankens reaksjonsevne, og
- et plutselig bankspesifikt scenario med store utlånstap for å teste bankens reaksjonsevne.

Scenarioene er utarbeidet for å illustrere alvorlige kriser, men Gjenoppsettplanen med beredskapstiltak er i realiteten en verktøykasse som også kan benyttes på mindre alvorlige hendelser.

Banken skal årlig gjennomføre en validering/revisjon av planen. I tillegg vil planen bli gjennomgått og fornyet ved signifikante endringer i strategiske eller operasjonelle forhold i banken.

6.1.10. Compliance

Compliancerisiko er risiko for at konsernet pådrar seg offentlige sanksjoner, tap av konsesjoner, økonomiske tap eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover, forskrifter og bransjestandarder.

Compliancefunksjonen omfatter hele konsernet inklusiv Verdipapirforetaket. Konsernet skal ha en effektiv styring, overvåking og kontroll av compliancerisiko slik at ingen hendelser skal kunne skade konsernets renommé og finansielle stilling i vesentlig grad.

Virkemidler for å oppnå etterlevelse i organisasjonen er:

- Klare roller og tydelig ansvar mht compliancefunksjonen
- Et tydelig verdigrunnlag og etiske retningslinjer som er kommunisert og forstått i hele organisasjonen
- Prosesser for å fange opp, kommunisere og implementere endringer i lover, forskrifter og interne retningslinjer
- Prosesser for å følge opp, kontrollere og rapportere etterlevelsen av lover, forskrifter og interne retningslinjer.

Linje og stabsavdelinger har ansvar for implementering, etterlevelse, oppfølging og kontroll av lover, forskrifter, bransjestandarder og interne retningslinjer innenfor eget forretningsområde.

6.2. Kredittrisiko

6.2.1. Definisjon

Kredittrisiko er risiko for tap som skyldes at konsernets motparter eller kunder ikke har evne eller vilje til å oppfylle sine betalingsforpliktelser overfor konsernet Sparebanken Sør. Kredittrisiko vedrører alle fordringer på motparter/kunder. I hovedsak er dette utlån og kreditter, men også ansvar i henhold til utstedte garantier, verdipapirer samt motpartsrisiko som oppstår gjennom derivater og valutakontrakter.

Konsentrasjonsrisiko er kredittrisiko som oppstår ved høy samlet eksponering på en enkelt motpart eller utsteder av sikkerhet, tilknyttede grupper av motparter, motparter med virksomhet innen samme bransje eller geografiske område og foretak som benytter samme form for sikkerhet, handler med samme vare eller har samme type virksomhetsområde.

6.2.2. Vurdering av risiko

Kredittrisiko er det største risikoområdet for Sparebanken Sør. Banken har i dag en godt diversifisert portefølje både i forhold til geografi, kundesegmenter og bransjer.

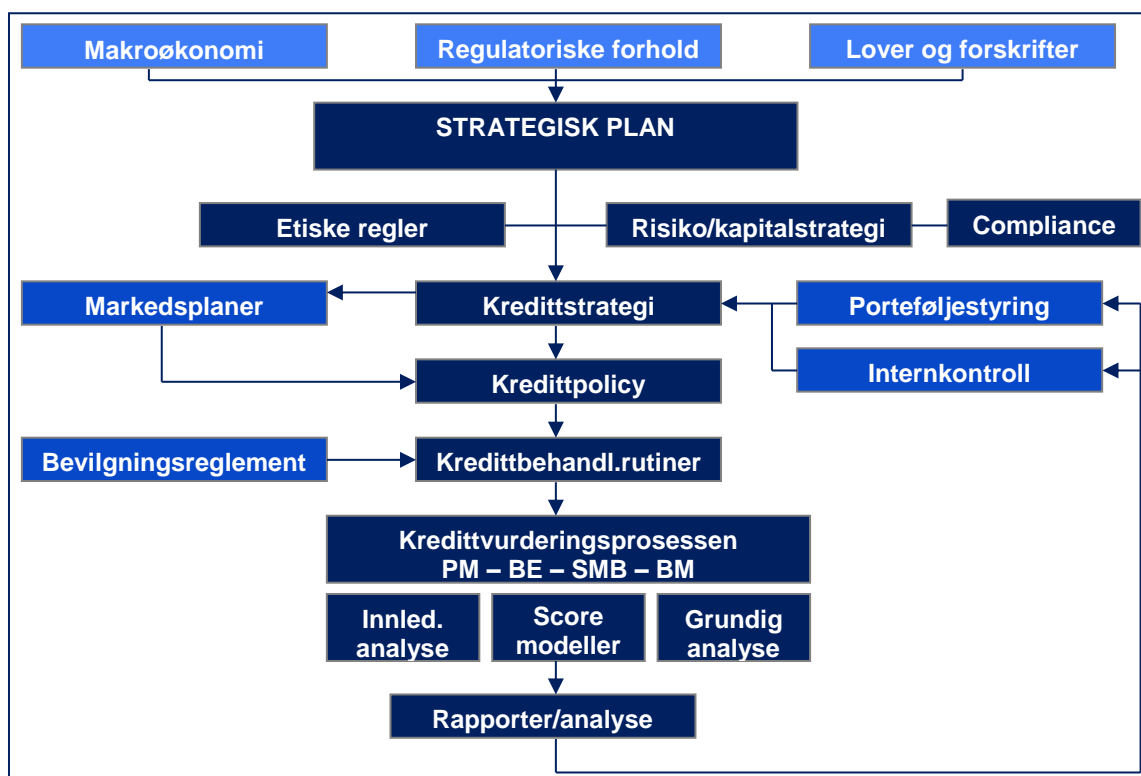
Kapitalberegning for kredittrisiko er foretatt etter standardmetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens kredittrisiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

6.2.3. Styring og kontroll

Styret har det overordnede ansvaret for bankens kredittgivning, og skal fastsette bankens kredittstrategiske og kredittpolitiske forutsetninger.

Sparebanken Sør skal ha Agderfylkene og Telemark som sitt hovedmarked. I tillegg vil banken ha et nasjonalt markedssegment gjennom utflyttede personkunder og de organisasjoner som inngår i KNIF (Kristen-Norges Innkjøpsfellesskap) og deres ansatte.

Figuren under viser prinsipper for styring og kontroll av kredittrisiko.

Figur: Styringsmodell kredittrisiko

Kredittrisikoen styres gjennom konsernets kredittstrategi, kredittpolicy, kredittrutiner, kredittprosesser og bevilgningsfullmakter. Disse gir retningslinjer for bankens kredittgivning.

Sparebanken Sør har utviklet, og bruker modeller for risikoklassifisering i kredittprosesser og i porteføljestyling av person- og bedriftsmarkedet.

Kredittstrategi

Kredittstrategi er overordnede forhold knyttet til bankens kredittportefølje og kredittgivning, og består av noen generelle hovedpunkter samt et sett med kredittstrategiske og kvantitative rammer.

Hovedpunktene vil i stor grad være målsettinger og retningsangivelser, mens de kvantitative rammene både kan angi begrensninger og mål for risikotoleranse og risikoappetitt.

Kredittpolicy

Kredittpolicy fastsetter policyregler i forhold til enkeltengasjementer og mer definerte kriterier for kredittgivningen, samt prinsipper for hvordan kredittstrategien skal operasjonaliseres.

Bevilgningsreglement

Bevilgningsreglement og bevilgningsfullmakter beskriver kriterier og fullmakt for innvilgelse og oppfølging av kreditter. Fullmaktene er differensierte i forhold til kompetanse, risikoklasse og sikkerhetsklasse, samt behov den enkelte har i sin stilling.

Kredittbehandlingsrutiner

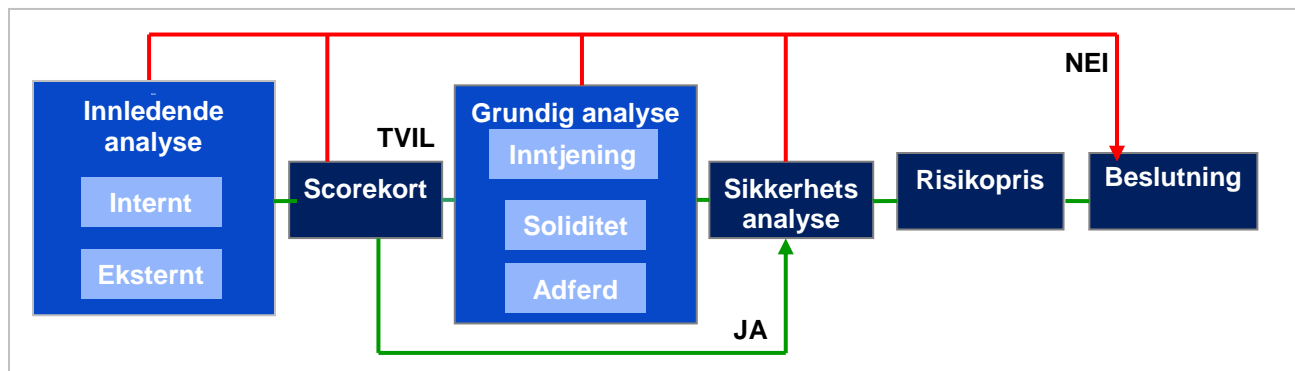
Kredittdokument og kredittrutiner regulerer ulike forhold knyttet til kredittgivning, kredittoppfølging og håndtering av misligholdte og tapsutsatte engasjement.

Kredittvurderingsprosessen

Banken benytter beslutningsstøttesystemer i kredittvurderingsprosessen. Det er en prosessløype for personkunder, mens det for bedriftsmarked er tre prosessløyper avhengig

av type og størrelse på kunde. For bedriftsmarked er det også en prosessløype for engasjementfornyelse.

De ulike hovedtrinn i kredittvurderingsprosessen er skissert under.

Figur: Kredittvurderingsprosessen

Innledende analyse er basert på interne og eksterne vurderinger og policykontroller og har som målsetting å avdekke om søknaden er innenfor bankens strategi og policy, eller om det er risikoaspekter som tilsier at søknaden bør avslås allerede på dette tidspunkt.

Resultat av scoring og innledende analyse setter krav til hvilke kredittprosesser og risikovurderinger som skal utføres og hvilke fullmakter som skal benyttes, i forbindelse med innvilgelse og oppfølging av person- og bedriftsmarkedsengasjementer. Avhengig av resultat fra innledende analyse og scoring må søknader med tvil (gule saker) gjennom en eller flere grundige analyser mht inntjening, soliditet og/eller adferd.

Ved beregning av sikkerhetsdekning legges antatt realisasjonsverdi til grunn.

Resultatene fra innledende analyse, scorekort, grundig analyse og sikkerhetspolicy samt eventuelle avvik fra risikopris, gir føringer for hvem som har fullmakt til å innvilge saken.

Internkontroll

Det er etablert rutine for årlige risikoidentifisering, risikoanalyse, kontrollplaner og oppfølging knyttet til de ulike prosessene innenfor kredittområdet. Det innhentes også halvårlige lederbekreftelser med vurdering av endringer i risikoer, og ledere på alle virksomhetsområder skal løpende vurdere risikobildet og internkontrollen.

Engasjementsoppfølging

Alle kunder med høy risikoklasse følges opp kvartalsvis med tanke på tiltak og tapsavsetninger. Bankens største engasjementer blir jevnlig presentert for styret.

Misligholdte og tapsutsatte engasjementer innenfor segmentene personkunder og personlig næringsdrivende overføres til et eksternt inkassobyrå for innkrevning.

Misligholdte og tapsutsatte engasjement i bedriftsmarkedet følger egne oppfølgingsrutiner, og overføres til en sentral avdeling for spesialengasjementer for oppfølging.

Rapporter/analyser

Det utarbeides periodiske rapporter og analyse for kredittområdet, som sikrer at utviklingen følger de mål som er fastsatt i styringsdokumenter.

6.2.4. Rammeverk

Risikoklassifiseringssystemet

Risikoklassifiseringssystemet benyttes i kredittvurderingsprosessene og for å beregne risiko, kapitalbinding og lønnsomhet på produkt, kunde og porteføljenivå.

Risikoklassifiseringssystemet består av følgende komponenter:

Misligholdssannsynlighet	Modeller for beregning av misligholdssannsynlighet
Sikkerhetsklasser	Modeller for beregning av sikkerhetsklasse
Eksposering	Modeller for beregning av eksposering
Tapsggrad	Modeller for beregning av tap ved mislighold
Forventet tap	Modeller for beregning av forventet tap neste år
Risikogruppe	Modeller for inndeling i risikogrupper
Risikojustert kapital	Modeller for beregning av risikojustert kapitalbinding
Risikopris	Modeller for beregning risikojustert pris

Figur: Risikoklassifiseringssystemet

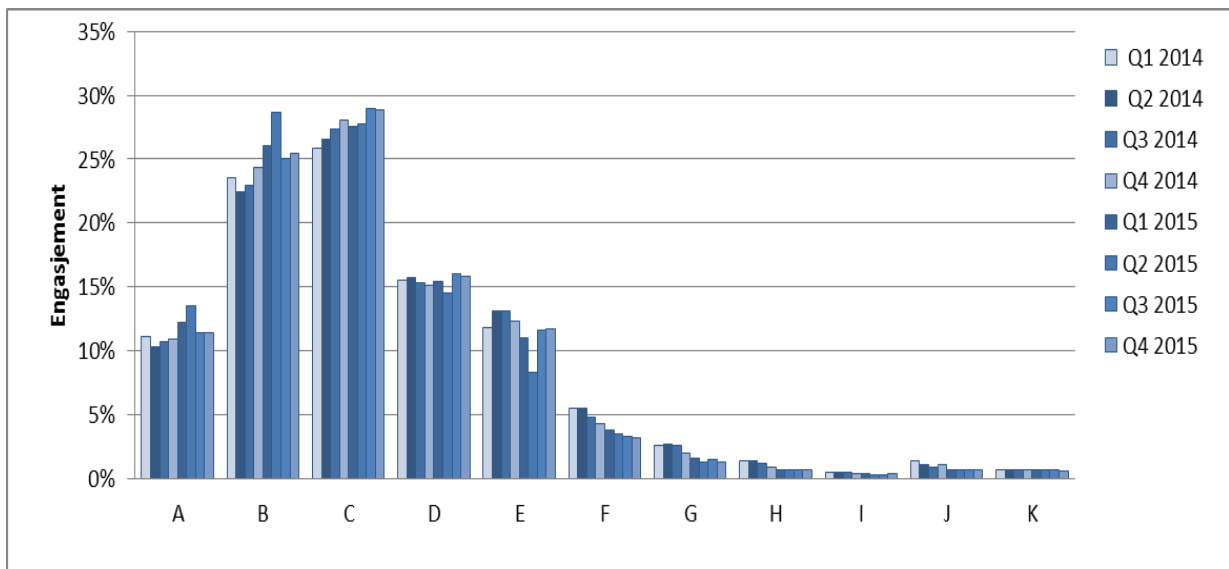
Misligholdssannsynlighet

Scorekort benyttes for å beregne misligholdssannsynlighet. Scorekort deler kundene i 11 risikoklasser fra A – K, hvor A – D er lav risiko, E – G er middels risiko, H – J er høy risiko og klasse K er mislighold. Konsernet har søknads- og adferdsscorekort for personmarked og bedriftsmarked.

Misligholdsklasse	Nedre grense for mislighold, %	Øvre grense for mislighold, %
A	0,00	0,10
B	0,10	0,25
C	0,25	0,50
D	0,50	0,75
E	0,75	1,25
F	1,25	2,00
G	2,00	3,00
H	3,00	5,00
I	5,00	8,00
J	8,00	99,99
K	100	

Tabell: Misligholdsklasser

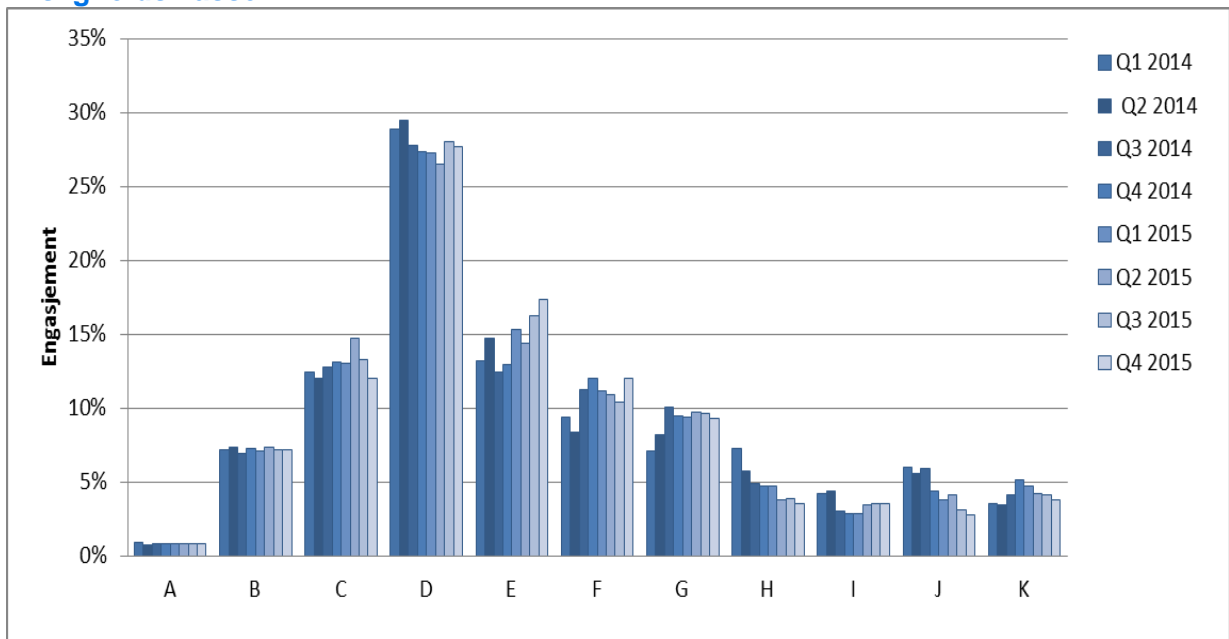
Misligholdsklasser PM

Figur: Misliholdsklasser PM

Figuren viser fordeling av PM-porteføljen på misliholdsklasser. For 4. kvartal 2015 utgjør kunder med lav risiko (A – D) ca. 82 %. Kunder med middels risiko (E – G) utgjør ca. 16 %, mens kunder med høy risiko (H – J) inklusiv klasse K, som er mislihold, utgjør ca. 2 %.

Misliholdsklasser BM

Figur: Misliholdsklasser BM

Figuren viser fordelingen av BM-porteføljen på misliholdsklasser. For 4. kvartal 2015 utgjør kunder med lav risiko (A – D) ca. 48 %. Kunder med middels risiko (E – G) utgjør ca. 39 %, mens kunder med høy risiko (H – J) inklusive klasse K som er mislihold utgjør ca. 14 %.

Tapsgrad

På bakgrunn av belåningsgrad/sikkerhetsdekning beregnes engasjementets tapsgrad (LGD – Loss Given Default) ved mislihold.

Eksposering ved mislihold

Konverteringsfaktoren (KF) definerer hvor stor andel av ubenyttet kredittamme som forventes å være trukket opp ved mislighold. Eksponering (EAD – Exposure At Default) ved mislighold beregnes som det høyeste av saldo eller bevilgning. Det benyttes konverteringsfaktor (KF) på 100 for ubenyttet kredittamme.

Forventet tap

Forventet tap for neste 12 mnd beregnes som:
Misligholdssannsynlighet (PD) X Eksponering (EAD) X Tapsgrad (LGD).

Risikojustert kapital

Banken rapporterer kapitalbehovet i kapitaldekningen etter standardmetoden. I forhold til bl.a. risikoprising, beregnes kapitalbinding på produkt og kundenivå som risikojustert kapital.

Validering

Konsernet gjennomfører årlig en kvalitativ og kvantitativ validering av scoremodellene. Modellene er kalibrert ut fra en TTC («Through-The-Cycle») tilnærming.

6.2.5. Engasjementsbeløp fordelt på type engasjement

Bankens samlede engasjementsbeløp utgjør:

Mill. kroner	31.12.2015	31.12.2014	Endring
Brutto utlån	89.110	81.628	7.482
Ubenyttede bevilgninger	12.319	9.952	2.367
Garantier	1.402	1.139	263
Sum Engasjement	102.831	92.719	10.112

6.2.6. Brutto utlån fordelt på geografiske områder

MILLIONER KRONER	KONSERN			
	31.12.2015		31.12.2014	
Vest-Agder	41.426	46,5 %	38.275	46,9 %
Aust-Agder	23.661	26,6 %	21.506	26,3 %
Telemark	8.692	9,8 %	8.149	10,0 %
Oslo	6.965	7,8 %	6.128	7,5 %
Akershus	2.004	2,2 %	1.799	2,2 %
Rogaland	1.661	1,9 %	1.639	2,0 %
Øvrig	4.554	5,1 %	3.964	4,9 %
Opptjente renter	146	0,2 %	168	0,2 %
SUM BRUTTO UTLÅN	89.110	100,0 %	81.628	100,0 %

Bankens hovedmarkedsområde er Vest-Agder, Aust-Agder og Telemark. I tillegg har banken et nasjonalt markedssegment tilhørende organisasjoner som er tilsluttet Kristen-Norges Innkjøpsfellesskap. Det inngår også en del PM-kunder med tilhørighet i markedsområdet, men som nå bor utenfor det geografiske kjerneområdet.

6.2.7. Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje

Mill. kroner	31.12.2015			Sum Engasjement	i %
	Brutto utlån	Ubenyttede bevilgninger	Garantier		
Personkunder	58.230	7.002	44	65.276	63,5 %
Offentlig forvaltning	26	533	1	560	0,5 %
Primærnæring	725	132	4	861	0,8 %
Industri	848	296	258	1.402	1,4 %
Bygg og anlegg	4.735	1.119	435	6.289	6,1 %
Transport og kommunikasjon	575	61	118	754	0,7 %
Varehandel	1.093	360	162	1.616	1,6 %
Hotell og restaurant	392	49	9	450	0,4 %
Eiendom	16.676	2.118	272	19.066	18,5 %
Finansiell/forretningsmessig tjenesteyting	1.656	213	51	1.920	1,9 %
Annet/øvrige næringer	4.008	435	50	4.493	4,4 %
Opptjente rener	147			147	0,1 %
SUM	89.110	12.319	1.402	102.832	100,0 %

Mill. kroner	31.12.2014			Sum Engasjement	i %
	Brutto utlån	Ubenyttede bevilgninger	Garantier		
Personkunder	54.076	6.016	38	60.130	64,9 %
Offentlig forvaltning	22	392	0	414	0,4 %
Primærnæring	709	164	3	876	0,9 %
Industri	819	198	195	1.212	1,3 %
Bygg og anlegg	4.283	611	414	5.308	5,7 %
Transport og kommunikasjon	579	76	86	741	0,8 %
Varehandel	1.037	385	147	1.569	1,7 %
Hotell og restaurant	378	42	7	427	0,5 %
Eiendom	14.152	1.115	171	15.438	16,7 %
Finansiell/forretningsmessig tjenesteyting	1.537	176	50	1.763	1,9 %
Annet/øvrige næringer	3.868	777	28	4.673	5,0 %
Opptjente rener	168			168	0,2 %
SUM	81.628	9.952	1.139	92.719	100,0 %

Sum engasjement til bedriftsmarkedet utgjorde ca 35 % av bankens totale portefølje pr 31.12.2015.

6.2.8. Samlet engasjementsbeløp fordelt etter gjenstående løpetid

	31.12.2015				
	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum	I prosent
Under 1 måned	20.818			20.818	20,2 %
1 – 3 måneder	675			675	0,7 %
3 – 12 måneder	2.489			2.489	2,4 %
1 – 5 år	11.540	6.501		18.041	17,5 %
Over 5 år	53.588	5.818		59.406	57,8 %
Uten restløpetid			1.402	1.402	1,4 %
Sum	89.110	12.319	1.402	102.832	100,0 %

	31.12.2014				
	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum	I prosent
Under 1 måned	20.436			19.761	21,4 %
1 – 3 måneder	1.033			1.033	1,1 %
3 – 12 måneder	2.673			2.673	2,9 %
1 – 5 år	9.601	5.252		14.993	16,3 %
Over 5 år	47.885	4.700		52.585	57,0 %
Uten restløpetid			1.139	1.139	1,2 %
Sum	81.628	9.952	1.139	92.184	100,0 %

Fleksilån og kreditter inngår i volum under 1 måned.

6.2.9. Mislighold og nedskrivning

En kundes engasjement vurderes som misligholdt dersom en termin ikke er betalt innen 30 dager etter forfall, eller en rammekreditt har vært overtrukket i mer enn 30 dager. Mislighold ansees også å foreligge når det er åpnet gjeldsforhandlinger eller konkurs, eller det er foretatt rettslige skritt for å inndrive fordringen. Når en kunde har ett eller flere misligholdte lån, er det kundens totale debetengasjement som rapporteres som misligholdt og ikke det enkelte lån. Når det foreligger mislighold, er dette et objektivt bevis som innebærer at behovet for tapsnedskrivning skal vurderes.

KONSERN		
MILLIONER KRONER	31.12.2015	31.12.2014
Brutto mislighold 31-60 dager	98	147
Brutto mislighold 61-90 dager	26	58
Brutto mislighold > 90 dager	418	576
Misligholdte engasjementer	542	781
- Individuelle nedskrivninger	142	180
Netto misligholdte engasjementer	400	602
Avsetningsgrad misligholdte lån	26,2 %	23,0 %
Brutto misligholdte > 90 dager i % av brutto utlån	0,47 %	0,71 %

KONSERN		
MILLIONER KRONER	31.12.2015	31.12.2014
Brutto mislighold 31-60 dager	45	53
Brutto mislighold 61-90 dager	5	36
Brutto mislighold > 90 dager	321	443
Misligholdte engasjementer	371	532
- Individuelle nedskrivninger	101	143
Netto misligholdte engasjementer	270	389
Avsetningsgrad misligholdte lån	27,2 %	26,8 %

KONSERN		
MILLIONER KRONER	31.12.2015	31.12.2014
Brutto mislighold 31-60 dager	53	94
Brutto mislighold 61-90 dager	21	22
Brutto mislighold > 90 dager	97	133
Misligholdte engasjementer	171	249
- Individuelle nedskrivninger	41	37
Netto misligholdte engasjementer	130	212
Avsetningsgrad misligholdte lån	24,0 %	14,8 %

Virkelig verdi på tilhørende pantstillelser på misligholdte lån til kunder utgjorde pr. 31.12.2015 566 mill. kroner, og pr. 31.12.2014 904 mill. kroner.

Øvrige tapsutsatte engasjementer

Engasjementer som ikke er misligholdte, men hvor kundens økonomiske situasjon gjør at banken har foretatt individuelle tapsnedskrivninger, eller det er overveiende sannsynlig at banken må foreta tapsnedskrivninger, klassifiseres som tapsutsatte.

KONSERN		
MILLIONER KRONER	31.12.2015	31.12.2014
Øvrige tapsutsatte engasjementer	778	870
- Individuelle nedskrivninger	376	341
Netto tapsutsatte engasjementer	402	529
Avsetningsgrad tapsutsatte engasjementer	48,4 %	39,2 %

Nedskrevne og misligholdte engasjementer fordelt pr. bransje

31.12.2015

Millioner kroner	Misligholdte engasjementer	Tapsutsatte engasjementer	Nedskrivning, tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Personkunder	171	40	34
Primærnæring	3	10	4
Industri	9	31	21
Bygg og anlegg	70	218	98
Varehandel	8	76	45
Hotell og restaurant	6	1	5
Transport	11	3	8
Eiendom	210	181	129
Forretningsmessigtjeneste -yting	53	218	167
Andre næringer	1	0	6
Sum	542	778	517

31.12.2014

Millioner kroner	Misligholdte engasjementer	Tapsutsatte engasjementer	Nedskrivning, tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Personkunder	249	34	67
Primærnæring		11	4
Industri	25	48	31
Bygg og anlegg	8	197	65
Varehandel	10	125	62
Hotell og restaurant	8	13	10
Transport	4	9	6
Eiendom	367	185	132
Forretningsmessigtjeneste -yting	94	236	143
Andre næringer	16	12	1
Sum	781	870	521

Nedskrevne og misligholdte engasjementer fordelt pr. geografisk område

31.12.2015

Millioner kroner	Tapsutsatte engasjementer	Misligholdte engasjementer	Nedskrivning, tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Vest-Agder	198	303	166
Aust-Agder	207	312	248
Telemark	86	95	49
Oslo	22	11	7
Akershus	6	9	3
Rogaland	6	26	24
Øvrig	17	22	20
SUM	542	778	517

31.12.2014

Millioner kroner	Tapsutsatte engasjementer	Misligholdte engasjementer	Nedskrivning, tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Vest-Agder	243	252	129
Aust-Agder	367	327	239
Telemark	87	211	96
Oslo	25	1	5
Akershus	10	9	3
Rogaland	36	1	23
Øvrig	13	69	26
SUM	781	870	521

Utvikling i brutto misligholdte og tapsutsatte lån

	Misligholdte lån 1)	Tapsutsatte lån 2)	Sum
Pr 31.12.2014	781	870	1651
Netto endring	-239	-92	-331
Pr 31.12.2015	542	778	1320

- 1) Utlån hvor termin ikke er betalt innen 30 dager etter forfall defineres som misligholdt.
- 2) Tapsutsatte lån er utlån som ikke er misligholdt, men hvor banken av andre grunner har foretatt individuelle nedskrivninger. Utlån hvor det er overveiende sannsynlig at banken må foreta individuelle nedskrivninger blir også klassifisert som tapsutsatt.

Årets nedskrivninger og gjenvinning på tidligere års nedskrivninger

MILLIONER KRONER	KONSERN	
Individuelle nedskrivninger	31.12.2015	31.12.2014
Individuelle nedskrivninger ved periodestart	521	73
Individuelle nedskrivninger identifisert ved fusjon		376
- Tilbakeføring av nedskrivninger som følge av periodens konstateringer	76	142
+ Økte individuelle nedskrivninger i perioden	43	57
+ Nye individuelle nedskrivninger i perioden	77	180
- Tilbakeføring av individuelle nedskrivninger i perioden	48	24
= Individuelle nedskrivninger ved periodeslutt	517	521
Nedskrivning på grupper av utlån	31.12.2015	31.12.2014
Nedskrivning på grupper av utlån ved periodestart	194	92
Nedskrivning på grupper av utlån identifisert ved fusjon		102
+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	12	0
= Nedskrivning på grupper av utlån ved periodeslutt	206	194
Sum nedskrivninger	723	715

Årets tapskostnad

MILLIONER KRONER	KONSERN	
Periodens tapskostnad	2015	2014
Periodens endring i individuelle nedskrivninger	-4	72
+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	12	0
+ Per. konst. tap som det tidligere år er foretatt individuell nedskrivning for	76	142
+ Per. konst. tap som det tidligere år ikke er foretatt ind. nedskrivning for	17	55
+ Inntektsført som renter	5	4
- Periodens inngang på tidligere konstatert tap	6	5
+ endring i nedskrivninger på garantier	-3	0
= Periodens tapskostnad	97	268

6.2.10. Bruk av sikkerheter

Ved fastsettelse av vekten av engasjementene i forbindelse med beregningen av kapitalkravet er følgende hovedtyper av pant benyttet:

- Pant i fast eiendom (bolig, fritidseiendom)
- Bankinnskudd
- VPS

Hovedprinsippet for verdivurdering av sikkerheter er realisasjonsverdien, slik vi forventer at den skal være på et evt. realisasjonstidspunkt. Verdivurderingsprinsippene er nøye beskrevet i bankens kreditthåndbok. Pant i fast eiendom i privatmarkedet skal verdivurderes ved ny sak eller minimum hvert tredje år.

Videre er følgende typer av garantier benyttet i forbindelse med beregningen av kapitalkravet:

- Garantier fra stat, fylkeskommune og kommune

Den norske stat har AAA-rating. Kommuner og fylkeskommuner kan ikke gå konkurs, jfr. Kommuneloven. Ut fra dette vurderes garantier fra disse som gode for pålydende.

Samlet engasjementsbeløp for engasjementskategorier

Engasjement pr kategori - mill. kroner	31.12.2015
Stater og sentralbanker	438
Lokale og regionale myndigheter	1.188
Institusjoner	3.950
Foretak	5.125
Massemarkedsengasjement	10.567
Pantesikkerhet i eiendom	86.851
Forfalte engasjement	1.235
Obligasjoner med fortrinnsrett	7.756
Egenkapitalposisjoner	467
Øvrige engasjement	764
Sum	118.341

Det har vært endring i klassifisering av foretak med pant i eiendom i 2015, som pr 31.12.2015 er klassifisert med pantesikkerhet i eiendom.

Rutiner og retningslinjer for motregning av eksponeringer på eller utenfor balansen

Sparebanken Sør foretar ikke motregning av eksponeringer i eller utenfor balansen ved beregning av kapitalkrav for kredittrisiko.

Rutiner og retningslinjer for verdivurdering av sikkerheter

Banken har i kredittdokumentet maler og fastsatte sjablongverdier for verdivurdering av relevante typer panteobjekter. Som utgangspunkt brukes normal salgsverdi, verdi fra Eiendomsverdi, bokført verdi eller annet relevant uttrykk for omsetningsverdi. Verdien på objektene blir deretter redusert med en standard faktor, som varierer med type panteobjekt. Denne reduserte verdien vil da være realisasjonsverdi.

6.3. Motpartsrisiko

6.3.1. Styring og kontroll av motpartsrisiko

Banken kan inngå derivatkontrakter knyttet til avdekking av markedsrisiko. Derivatkontrakter skal etableres mot velrennomerte motparter med god rating og skal være regulert av et underliggende ISDA avtaleverk. Kontraktforholdene skal diversifiseres på flere motparter.

Banken forholder seg til regelverket for derivathandel under EMIR vedrørende oppgjør, bekreftelser, dokumentasjon og myndighetsrapportering.

Det inngås derivatkontrakter i forbindelse med avdekking av risiko som oppstår i bankens ordinære virksomhet ved finansiering til fast rente og i annen valuta enn NOK, samt ved utlån til kunder til fast rente og i valuta og ved derivathandel mot kunder.

Motpartsrisiko reguleres ved etablering av avtaler om sikkerhetsstillelser (CSA) mellom partene. Det finner også sted motpartsoppfølging ved avstemming av bankens kalkulerte markedsverdier på derivatkontrakter mot tilsvarende kalkulasjoner, gjennomført hos våre motparter. Banken har signert ISDA protocol og bankens motparter ivaretar myndighetsrapportering.

Motpartsrisiko IRS (NOK 1.000)

2015

	Jan.	Feb.	Mars	Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Des.
Antall	322	326	322	347	356	365	370	376	374	374	374	374
Volum	16.946.247	17.746.085	17.987.690	19.714.090	17.465.317	20.300.193	20.524.798	20.789.798	19.852.798	20.617.298	20.531.298	21.674.898
MtM PW CV	9.030	-2.527	-15.113	-4.945	5.165	-19.093	-23.845	-25.375	-33.195	-45.578	-53.594	-54.854

6.3.2. Derivater – engasjementsbeløp i kapitaldekning

Engasjement - mill. kroner	31.12.2015	31.12.2014
Derivater	2.177	2.072

6.4. Markedsrisiko

6.4.1. Definisjon

Markedsrisiko omfatter risiko knyttet til resultatvariasjoner på usikrede rente-, valuta- og egenkapitaltransaksjoner som følge av endringer i rente- og valutakursnivå samt ved justeringer i aksjekurser, og kan inndeles i renterisiko, valutarisiko, aksjerisiko og kredittspreadrisiko.

Styret har fastsatt styringsmål for investering i aksjer, obligasjoner og posisjoner i rente- og valutamarkedet. Etterlevelse av styringsmålene følges opp løpende og rapporteres til konsernledelse og styre.

6.4.2. Vurdering av risiko

Markedsrisiko er knyttet til:

- Renterisiko
- Aksjerisiko
- Valutarisiko
- Kredittspreadrisiko

Sparebanken Sør skal ha en lav markedsrisiko. Aktivitet i finansielle instrumenter skal i hovedsak være knyttet til avdekking av bankens eksponering som oppstår som følge av operasjonelle forhold knyttet til bankens ordinære kundeaktivitet og ved finansiering av virksomheten.

Renterisikoen er lav som følge av at konsernets finansiering og utlånsvirksomhet er etablert til flytende rente, samt ved at eiendeler og gjeld til fast rente løpende renterisikoavdekkes.

Konsernets samlede investeringer i aksjer, egenkapitalbevis og aksjefond utgjør ved årsslutt kr 487 mill., hvorav handelsporteføljen beløper seg til kr 24 mill. Blant de største

enkeltpostene i bankens anleggsporefølje er Eksportfinans, samt eierandeler i produktselskapene Frende Forsikring, Norne Securities og Brage Finans.

Konsernet blir påvirket av svingninger i valutamarkedet gjennom sin aktivitet i valuta mot kunder. Valutaeksponeringen avdekkes løpende ved bruk av instrumenter på og utenfor balansen (valutaterminer og swapper). Total valutarisikoramme er kr 20 mill.

Utover rammen for renterisiko er det fastsatt en øvre risikotoleranse for resultateffekter som følge av generell markedsendring i kredittspread, som kan medføre verdiendringer på konsernets rentebærende verdipapirportefølje. Ved utgangen av 2015 var 73 % av styrevedtatt ramme benyttet. Kredittspreadrisiko er ved utgangen av 2015 hovedsakelig knyttet til bankens likviditetsportefølje.

Kapitalberegning for markedsrisiko er foretatt etter standardmetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens markedsrisiko, som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

6.4.3. Styring og kontroll

Markedsrisikoen styres gjennom konsernets markedsrisikostrategi, policy for markedsrisiko, rutiner, retningslinjer og fullmakter. Disse trekker opp de overordnede retningslinjer for bankens styring av markedsrisiko.

Det er etablert styringsmål og rammer for de ulike risikoområdene.

Markedsrisiko følges opp gjennom månedlige rapporter til konsernledelsen og kvartalsvis risikorapportering til styret.

Renterisiko

Renterisiko er risiko for inntjeningsmessig tap som oppstår ved endringer i rentenivået hvis rentebindingstiden for bankens forpliktelse og fordringer på og utenfor balansen, ikke er sammenfallende.

Formålet med styring av renterisiko, er at konsernet til enhver tid har en kjent risikoeksponering og at denne ligger innenfor fastsatte styringsmål.

Renterisikorammen er fastsatt som en øvre ramme for hvor stort tapet på uavdekkede renteposisjoner kan være ved et 2 % poengs parallelt skift i rentenivået. Renterisiko som oppstår ved konsernets ordinære virksomhet i form av fastrente kundeutlån, fastrente plasseringer og finansiering, avdekkes løpende. Det er ikke fastsatt særskilte rammer for egenhandel. Ved årsskiftet 2015-2016 var konsernets netto renteposisjon kr 1,0 mill. Renterisiko følges fortløpende av operative avdelinger, og rapporteres månedlig til bankens ledelse og kvartalsvis til bankens styre.

Aksjerisiko

Aksjerisiko består av markedsrisiko knyttet til posisjoner i egenkapitalinstrumenter, inkludert derivater med egenkapitalinstrumenter som underliggende. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet hvor markedsverdien av aksjene faller med 30 %, og kursrisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert posisjon i en aksjeportefølje.

Formålet med styring av aksjerisiko, er at konsernet til enhver tid har en kjent risikoeksponering og at denne ligger innenfor fastsatte styringsmål.

Valutarisiko

Valutarisiko er risiko for det økonomiske (inntjeningsmessige) tap som oppstår ved ufordelaktig endring i verdien på aktiva- og passivaposter (på og utenfor balansen) målt i basisvaluta (NOK) som følge av endring i valutakurser. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet i et stress-scenario hvor valutakursene endrer seg med 10 %, og valutarisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert valutaposisjon. Det er fastsatt rammer for eksponering i enkeltvalutaer.

Spreadrisiko

Spreadrisiko defineres som risiko for endringer i markedsverdien på et rentebærende verdipapir som følge av en generell endring i kredittmargin. En generell økning i kredittmarginer vil medføre en verdireduksjon på en portefølje av rentebærende verdipapirer. Endringer i kredittmargin er en konsekvens av endringer i investors krav til risikopåslag for skift i forventet kredittrisiko og/eller endringer i andre markedsforhold.

For beregning av risikoeksponeringen benyttes Finanstilsynets stresstestmodell for kredittspreadrisiko. Bankens kredittspreadeksponering er i hovedsak knyttet til likviditetsporteføljen.

Det er etablert en styrevedtatt ramme for omfanget av bankens kredittspreadeksponering. I tillegg reguleres bankens kredittrisiko indirekte, via rammer for maksimale investeringer i ulike porteføljer.

6.4.4. Aksjer

	Bokført verdi / Virkelig verdi	Kostpris
Strategiske investeringer	261	229
Markedsbaserte aksjer / handelsportefølje	24	28
Andre aksjer og andeler	202	144
Sum	487	401

Alle aksjer føres til virkelig verdi med verdiendring over resultatet. I 2015 er det inntektsført utbytte på kr 3 mill. og netto gevinst/verdiendring på kr 55 mill.

6.4.5. Renterisiko

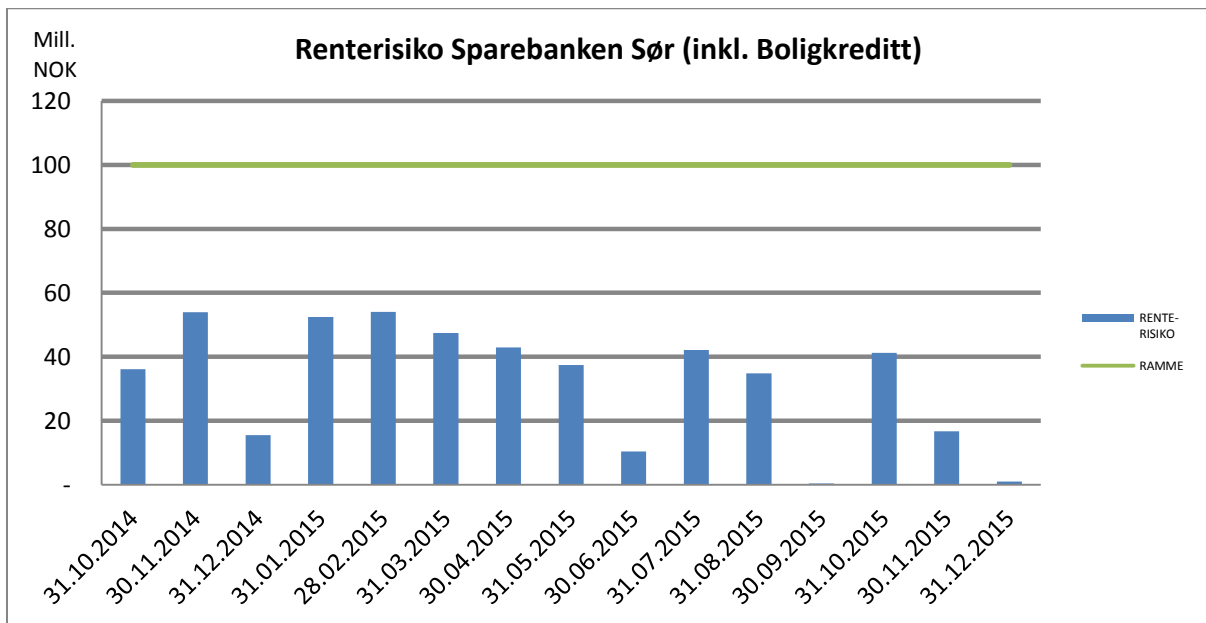
Bankens renterisikoeksponering måles ved å hensynta uavdekkede posisjoner på og utenfor balansen. Metoden som brukes er parallellskift, mens risiko knyttet til vridning i rentekurven overvåkes ved GAP analyser.

Renterisikoen måles løpende og rapporteres til styre og administrasjon i henhold til styrevedtatte retningslinjer.

Bankens totale renterisiko pr 31.12.2015 er som følger:

Resultatendring	Endring i verdi
1,0 mill kr	+/- 2 p.p.

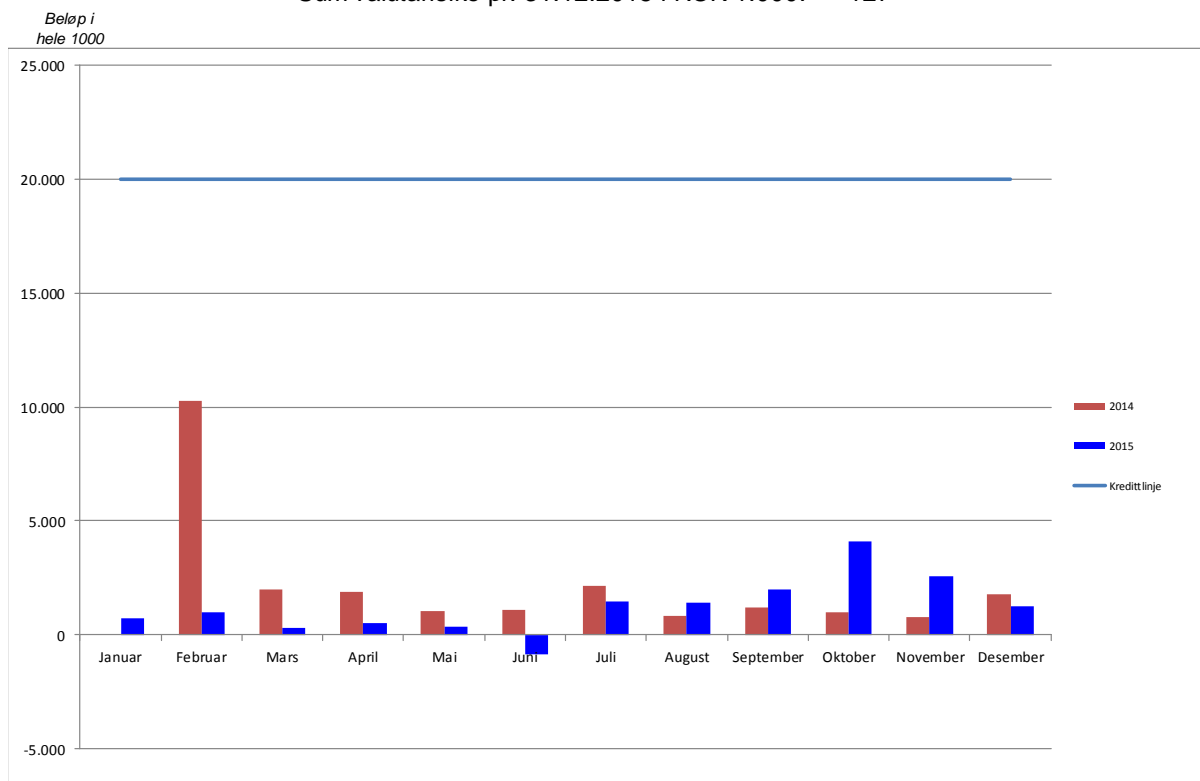
Ramme for renterisiko er kr 100 mill. ved 2 prosentpoengs parallellskift i rentekurven.

Valutarisiko

Ramme for total åpen valutarisiko er kr 20 mill. målt ved 10 % endring av valutakursene. Det er fastsatt maksimalrammer pr. enkeltvalutaer.

Sum valutarisiko pr. 31.12.2015 i NOK 1.000: 127

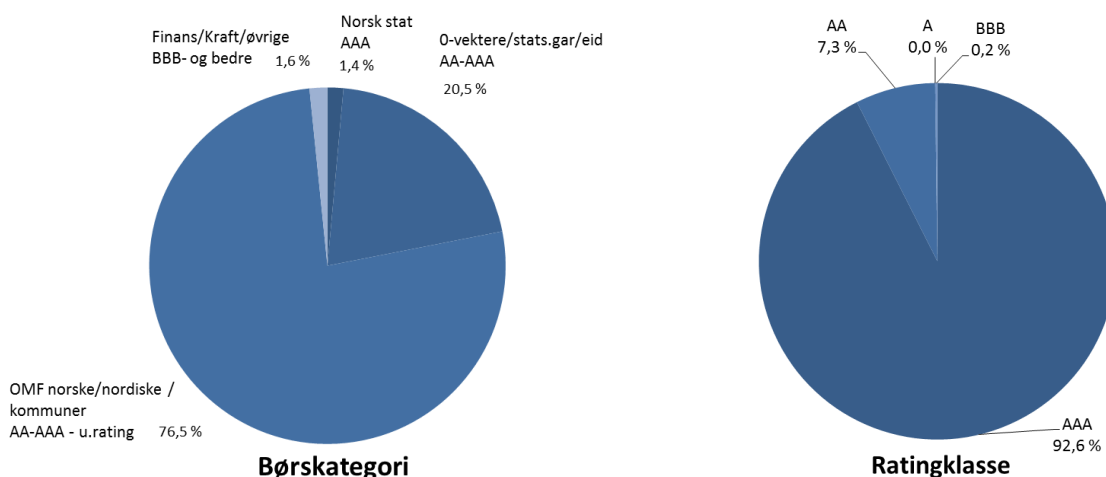
Figur: Utviklingen i valutarisiko siste 2 år.

6.4.6. Kredittspreadsrisiko

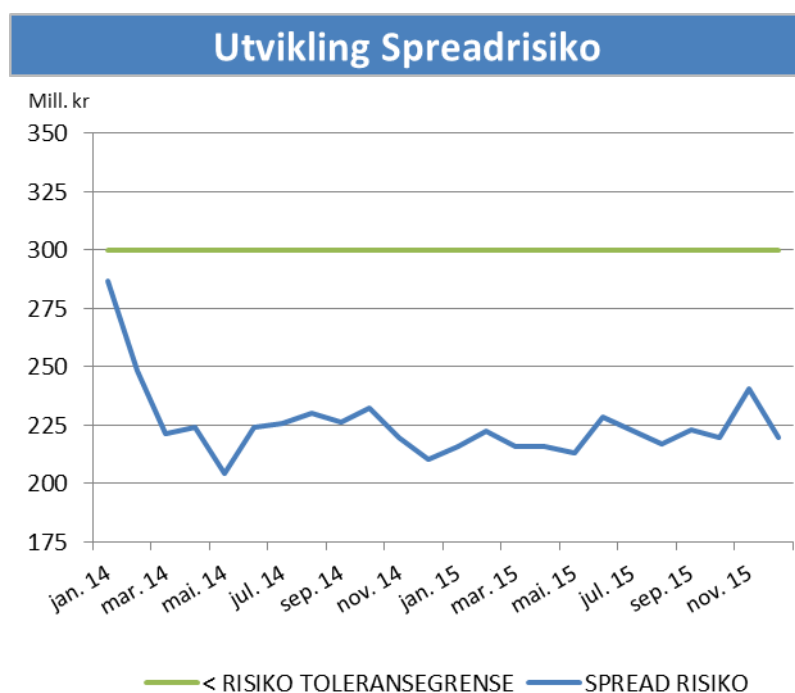
Totalramme for plassering i rentebærende verdipapirer som skal inngå i bankens likviditetsportefølje utgjør 15 % av konsernets forvaltningskapital. Likviditetsporteføljen skal være LCR kompatibel og gi banken mulighet for å oppta lån i Norges Bank. Det er fastsatt rammer for investeringer innenfor ulike sektorer.

Bankens beholdning i ansvarlig lånekapital og high yield instrumenter er i all hovedsak realisert i 2014.

Kredittspreadsponering styres i tillegg direkte ved et styrevedtatt risikotoleransenivå. Finanstilsynets stresstestmodell inkludert finanstilsynets anslåtte spreadbevegelser, legges direkte til grunn for risikoberegning. Spreadrisiko knyttet til bankens egen obligasjonsfinansiering hensyntas ikke i kalkulasjonen, noe som ville redusert netto spreadrisikonivå. Ved utgangen av 2015 var 73 % av styrevedtatt ramme benyttet.

Figur: Sertifikater og obligasjoner fordelt på sektorer og ratingklasser

6.5. Operasjonell risiko

6.5.1. Definisjon

Operasjonell risiko er risikoen som konsernet har for økonomisk tap eller tap av omdømme som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser. Operasjonell risiko inkluderer mislighetsrisiko. Eksempler på operasjonelle risikoforhold kan være flere typer uønskede handlinger og hendelser, som blant annet hvitvasking, korrupsjon, underslag, innsidehandel, bedrageri, ran, trusler mot ansatte, fullmaktsbrudd og brudd på vedtatte rutiner, svikt i IT-systemer med mer.

Med risikostyring og internkontroll forstås prosessen for å identifisere, analysere, håndtere og følge opp risikoene slik at samlet risikoeksponering er i samsvar med strategiske mål, og sikre at gjeldende lover og forskrifter, samt interne rutiner og retningslinjer etterleves.

6.5.2. Vurdering av risiko

Kapitalberegning for operasjonell risiko er foretatt etter basismetoden, slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens operasjonelle risiko, som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

Erfaringer viser at de operasjonelle tap er relativt lave, og den operasjonelle risikoen vurderes som lav.

6.5.3. Styring og kontroll

Operasjonell risiko styres gjennom konsernets strategi for operasjonell risiko, rammeverk for operasjonell risiko, rutiner og fullmakter.

Det er etablert styringsmål for operasjonell risiko.

Styring og kontroll av operasjonell risiko kan deles i tre nivåer:

- Overordnet risikostyring og kontroll
- Operativ styring og kontroll
- Internrevisjonens kontroll.

Det operative ansvar for styring og kontroll av operasjonell risiko ligger i linjen. Risikostyring tilrettelegger systemer og har ansvar for oppgaver knyttet til overordnet styring og rapportering av operasjonell risiko. Internrevisjonen gir årlig sine vurderinger av konsernets styring og kontroll innenfor operasjonell risiko til styret.

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risikostyring og internkontroll, er det etablert et felles rammeverk for risikostyring og internkontroll.

Rammeverket, som er basert på COSO (Committee of Sponsoring Organization) er delt inn i følgende hovedområder.

- 1 Organisasjon og kultur
- 2 Risikostrategier og mål
- 3 Risikoidentifikasjon
- 4 Risikovurdering
- 5 Risikohåndtering
- 6 Rapportering, informasjon og kommunikasjon
- 7 Oppfølging.

Skisse av rammeverket fremgår av figuren under.

Figur: Rammeverk operasjonell risiko

Det gjennomføres en årlig risikoanalyse for alle vesentlige risikoområder, forretningsområder og prosesser hvor alle risikoer identifiseres og kvantifiseres. I tillegg gjennomføres halvårlige lederbekreftelser, og alle ledere har ansvar for løpende vurdering av endringer i risikobildet.

Det er viktig å ha fokus på risikoenes størrelse og karakter, herunder risikoer som er kritiske for å nå strategiske mål. For å kunne vurdere og håndtere risikoene på kryss og tvers av prosesser og forretningsområder, er det etablert et felles rammeverk for vurdering og kvantifisering av risikoene mht sannsynlighet, konsekvens og størrelse. Med utgangspunkt i risikoanalysen etableres kontrollplaner og eventuelle tiltak gjennomføres basert på en kost/nytte betraktning.

Konsernet har etablert en hendelsesdatabase, hvor faktiske og potensielle operasjonelle tapshendelser registreres. Den løpende oppfølgingen med eventuelle avvik og registrerte hendelser rapporteres kvartalsvis og inngår i risikoreporten.

Gjennom ICAAP foretas det en årlig risikovurdering av bankens totalrisiko samt en vurdering av alle vesentlige risikoområder, forretningsområder og prosesser.

Det utarbeides en årlig lederbekreftelse om kvaliteten av internkontrollen for det enkelte forretningsområdet. Bekreftelsen danner grunnlag for forbedringstiltak på identifiserte områder.

Styringsmål, status og hendelser innenfor operasjonell risiko inngår som del av kvartalsvis risikoreport til styret.

6.6. Likviditetsrisiko

6.6.1. Definisjon

Likviditetsrisiko defineres som risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke evner å finansiere sine eiendeler, samt at finansiering ikke kan oppnås uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger, i form av prisfall på eiendeler som må realiseres, eller i form av finansiering til et kostnadsnivå utover det normale. Likviditetsrisiko omfatter også risikoen for at finansielle markeder som banken ønsker å benytte, ikke fungerer.

Sparebanken Sør skal ha en likviditetsrisiko i henhold til myndighetspålagte krav. Risikoen skal være moderat og tilpasset bankens virksomhet for øvrig. Bankens tilpasning skal positivt kunne sammenholdes med sammenliknbare banker og møte krav fra investorer i bankens verdipapirer.

6.6.2. Vurdering av risiko

Likviditetsrisiko er knyttet til to hovedelementer:

- Risiko for refinansiering av utestående gjeld
- Prisisiko; risikoen for ikke å oppnå konkurransedyktige vilkår

Innskudd fra kunder er bankens mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilpasset konsernets samlede finansieringssituasjon.

I tillegg representerer Sparebanken Sør Boligkreditt AS et viktig finansieringsinstrument, som sikrer tilgang til langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett.

Styrevedtatte målkrav for bankens likviditetsrisiko følger retningslinjer gitt av Finanstilsynet. Ved årsskiftet var indikatorverdiene for Sparebanken Sør innenfor styrevedtatte krav. Likviditetsindikatoren for langsiktig finansiering var 106 %. Tilgjengelig likviditetsbuffer innebærer at konsernet ved normal drift, kan overleve i minst 12 måneder uten tilførsel av nye innlån fra markedet.

Konsernet har en omfattende likviditetsreserve i form av likvide rentebærende verdipapirer. I tillegg har banken boliglån som er klargjort for overføring til boligkredittselskapet. Bankens rentebærende likviditetsportefølje består av statspapirer, andre null-vektede papirer, obligasjoner med fortrinnsrett og kommunepapirer.

Bankens kortsiktige likviditetsrisiko styres blant annet ved bruk av et myndighetspålagt likviditetskrav, Liquidity Coverage Requirement (LCR). Ved utgangen av 2015 var LCR-indikatoren for Sparebanken Sør tilstrekkelig til å innfri alle prognostiserte likviditetsforfall under et stressscenario, innenfor de nærmeste 30 dagene.

6.6.3. Styring og kontroll

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets likviditetsstrategi, overordnede retningslinjer og rutiner, samt ved etablerte bevilgningsfullmakter. Viktige operative styringsparametere er krav til innskuddsdekning, indikatorverdi for langsiktig finansiering, stressindikator for likviditetsutgifter innenfor 30 dager (LCR), og i tillegg retningslinjer for overlevelsessevne i situasjoner uten tilgang på markedsfinansiering. Likviditetsrisikoen styres også ved å sikre fordeling innlån fra kapitalmarkedet på ulike løpetider, innlånskilder og instrumenter.

Det utarbeides rullerende likviditetsprognoser og rullerende analyser av finansieringsbehov, som hensyntar myndighetspålagte og styrevedtatte krav.

I tillegg benyttes stresstester for å kunne måle konsernets evne til overlevelse uten tilførsel av ny finansiering fra markedet og forutsatt bortfall av innskuddsmasse.

Det er etablert styrevedtatte risikotoleransenivåer for kontroll av likviditetsrisiko. I tillegg er det etablert beredskapsplaner som ivaretar retningslinjer for iverksettelse av tiltak ved brudd på styrevedtatte risikotoleransenivåer, for evaluering av en likviditetskrise, og som også beskriver aktuelle tiltak og ansvar.

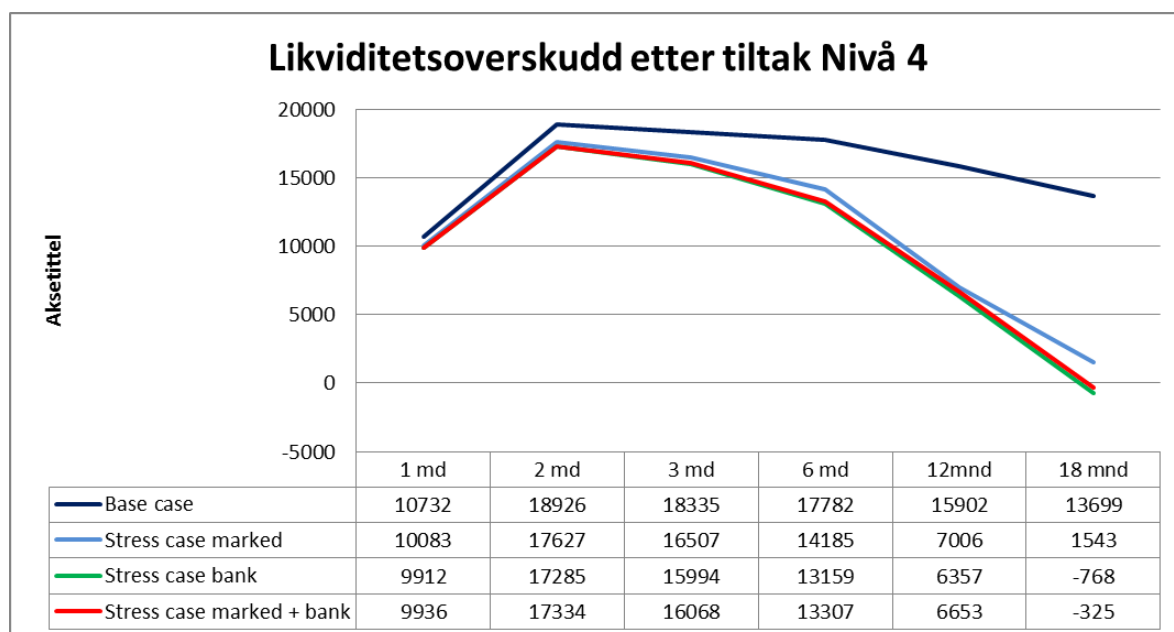
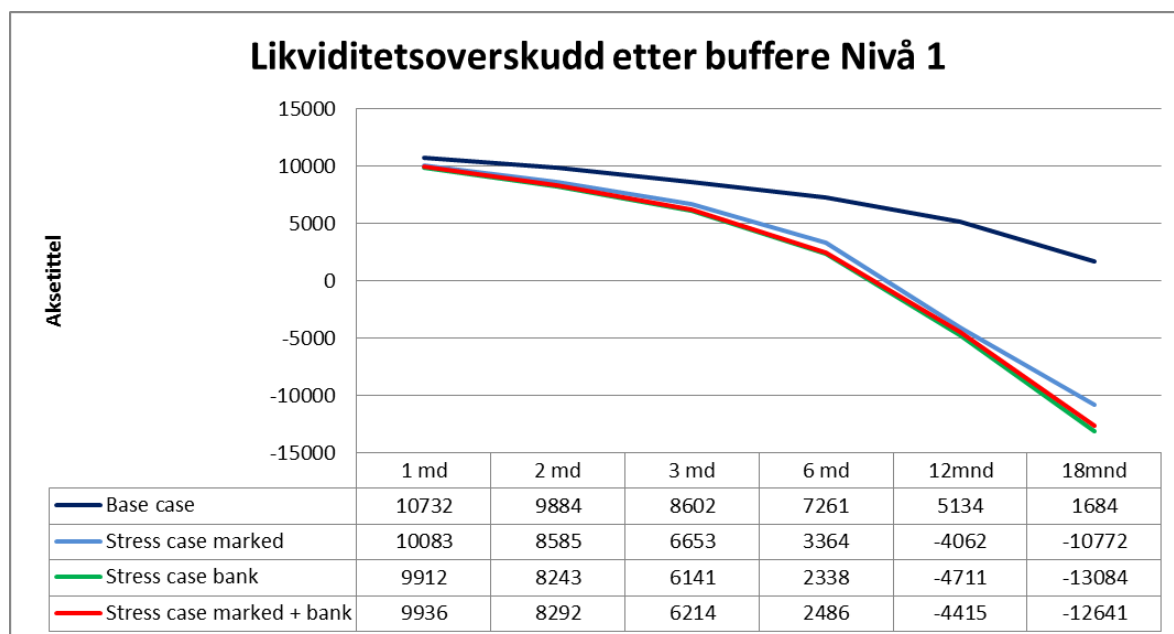
Likviditetsrisiko styres løpende og følges opp gjennom faste månedlige og kvartalsvise rapporter til styret og konsernledelsen.

Stresstest likviditet

Sparebanken Sør utfører stresstester av likviditet for å vurdere hvor lenge banken kan overleve uten tilførsel av ny finansiering under gitte scenarier. Følgende scenarier ligger til grunn for stresstestingen:

- Stress i marked
- Stress i bank
- Stress i bank og marked

Det er satt konkrete styringsmål til overlevelse for de ulike scenarioene.

Figur: Likviditet stresstest

Styringsmål for overlevelse i Base case uten tilførsel av ekstern kapital, er satt til 12 måneder. Styringsmålene i bankens likviditetsstrategi herunder krav til resultat av stresstesting, representerer effektive begrensninger på omfanget av ekstern finansiering og

forfallsstruktur og vil også være retningsgivende for størrelsen på bankens likviditetsportefølje.

Ved tilpasning av finansieringsstruktur og likviditetsportefølje vurderes tiltakspotensialet ved ulike stressscenarier.

6.7. Forretningsrisiko

6.7.1. Definisjon

Forretningsrisiko defineres som risiko for uventede inntektssvingninger ut fra andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Risikoen kan opptre i ulike forretnings- eller produktsegmenter og være knyttet til konjunktursvingninger og endret kundeadferd. Forretningsrisiko kan også oppstå som følge av myndighetenes reguleringer. Risikoen omfatter også omdømme- eller renommérisiko som er risikoen knyttet til økte tap, reduserte inntekter og /eller økte kostnader som en følge av at bankens renommé har blitt skadet.

6.7.2. Vurdering av risiko

Konsernet har god kontroll på virkningen av foreslåtte regelendringer mht bl.a. kapitaldekning og likviditetskrav. Konkurransesituasjonen følges nøye og tilpasninger foretas fortløpende. Virkninger av konjunktursvingningene har banken liten kontroll på, utover gjennom stresstester å kvantifisere mulige effekter av ulike scenarier.

Forretningsrisikoen vurderes som lav.

6.7.3. Styring og kontroll

Konsernets resultater, balanse og nøkkeltall blir fulgt opp gjennom månedlig rapportering til konsernledelsen og styret.

Renommérisiko kan være vanskelig å forutse, samtidig som det er utfordrende å etablere gode rutiner og løsninger for å redusere omfanget og konsekvensene av renommérisiko. Dette ivaretas først og fremst gjennom forhåndsdefinerte kommunikasjonsstrategier hvis enkelthendelser oppstår, samt tydelighet, troverdighet og etterrettelighet i informasjonen som gis av banken. Høy grad av etisk standard og forretningsførsel gjennom år, er også med på å skape trygghet for kunder, samarbeidspartnere og markedet.

6.8. Strategisk risiko

6.8.1. Definisjon

Strategisk risiko er definert som interne forhold hvor den strategiske risiko knytter seg til de strategier, planer og endringer som banken har eller legger opp til.

6.8.2. Vurdering av risiko

Strategisk risiko vurderes som lav.

Det er ikke vedtatt styringsmål for strategisk risiko.

6.8.3. Styring og kontroll

Strategisk risiko styres gjennom prosesser i styret og konsernledelse i forbindelse med implementering og oppfølging av strategiplaner-, drift og forretningsutvikling mht. nye markeder, produkter forretningsområder mv.

6.9. Eierrisiko

6.9.1. Definisjon

Eierrisiko defineres som risiko for at konsernet blir påført negative resultater fra eierposter i strategisk eide selskaper og/eller må tilføre ny egenkapital i disse selskapene.

6.9.2. Vurdering av risiko

Eierrisiko vurderes som lav.

6.9.3. Styring og kontroll

Det er ikke vedtatt styringsmål for eierrisiko.

Ledelse og styret i datterselskaper blir ivaretatt ihht. aksjelovens bestemmelser. I flere av selskapene benyttes ledere og/eller ansatte fra konsernet i styret eller i andre funksjoner.

Eventuelle lån til datterselskaper blir medtatt under kredittrisiko og konsentrasjonsrisiko.

Oversikt over datterselskaper fremgår av punkt 3.1.1